

SVERIGE VERSUS USA

SVERIGE VERSUS USA

En analys av tillväxtens betydelse

Fredrik Bergström & Robert Gidehag

Timbro

© FÖRFATTARNA OCH TIMBRO FÖRLAG 2003
OMSLAG: VERA SÖDERSTRÖM
SÄTTNING: ATELJÉ TYPSNITTET L&R AB
TRYCK: KRISTIANSTADS BOKTRYCKERI AB 2003
ISBN: 91-7566-537-9
TEL 08-587 898 00
FAX 08-587 898 50
www.timbro.se
info@timbro.se

INNEHÅLL

FÖRORD 7

1. FRÅN FOLKHEM TILL FATTIGSTUGA 9

2. DÄRFÖR ÄR EKONOMISK TILLVÄXT VIKTIG 17

3. SVERIGES EFTERSLÄPNING I ETT OECD-PERSPEKTIV – VAD SÄGER STATISTIKEN? 23

4. SVERIGE I JÄMFÖRELSE MED USA – VAD INNEBÄR DECENNIER AV HÖGRE TILLVÄXT? 47

5. VARFÖR HAR SVERIGE HALKAT EFTER OCH VAD KOMMER ATT HÄNDA OM TILLVÄXTEN
INTE FÖRBÄTTRAS? 69

REFERENSER OCH STATISTIKKÄLLOR 87

Förord

PÅ 1800-TALET TOG DEN EKONOMISKA utvecklingen – tillväxten – verklig fart. Först i England, därefter på kontinenten och senare i andra delar av den i dag industrialiserade världen. Ny teknik i kombination med ökad arbetsspecialisering och handel bidrog till att länder på 150 år kunde få ett flera hundra procent högre ekonomiskt välstånd. De åren har betytt mer för mänsklighetens välstånd än de 6 000 år av mänsklig civilisation som dessförinnan hann passera. Långsiktig tillväxt är helt avgörande för länders välstånd. Det märks tydligt när man jämför rika i-länder med u-länder, som ännu inte lyckats få tillväxten att ta fart. Men det märks också när man jämför olika rika i-länder med varandra. Även små skillnader i tillväxt per år medför stora skillnader i välstånd på längre sikt.

Det var denna ganska enkla matematik vi ville belysa med vår första artikel om inkomstjämförelser mellan Sverige och USA, som publicerades på DN-debatt den 4 maj 2002. Artikeln väckte stor uppmärksamhet och kritiserades bitvis hårt, trots att det vi ville belysa egentligen är självklart: USA har under lång tid haft snabbare tillväxt än Sverige vilket bland annat ger utslag i hushållens inkomster. Det är därför mycket bra att Timbro satsar på en bok i ämnet, vilket ger oss möjlighet att ytterligare fördjupa och behandla frågan. Vi tackar Timbro för detta initiativ.

Vi vill också tacka David Stenergard för bokens små faktaboxar. Syftet med dem är att lätta upp den omfattande genomgången av nationalräkenskaper, inkomststatistik och andra hårda fakta. Faktaboxarna hjälper också till att tydliggöra det fenomen vi vill lyfta fram: USA är ett mycket rikare land än Sverige, vilket bland annat leder till att lönerna i många yrken är betydligt högre i USA än i Sverige. När man läser faktaboxarna ska man dock komma ihåg att de inte tar hänsyn till att arbetsgivaravgifterna är högre i Sverige vil-

ket tar en del av det svenska löneutrymmet. Nu finns det andra faktorer som missgynnar USA i jämförelsen (exempelvis sättet att beräkna övertidsersättning) och som läsaren märker är skillnaderna så stora att dessa jämförelseproblem endast marginellt kan påverka jämförelsen.

Faktum är att det också har hänt en del i den politiska debatten om tillväxt under de snart två år som förflutit sedan vi påbörjade arbetet med att jämföra Sverige och USA. Det är kanske överdrivet att påstå att ”tillväxt” håller på att bli ett lika vanligt förekommande mantra som ”vård-skola-omsorg”, men allt fler har börjat tala sig varma för tillväxt. Exempelvis andas ju höstens regeringsförklaring en ny syn på tillväxtfrågor. Det återstår att se hur mycket av allt prat om tillväxt som kommer att omsättas i de politiska reformer som faktiskt krävs för att få fart på Sverige. Vi tillhör inte de ekonomer som tror att ändringar i (de i och för sig mycket problematiska) 3:12-reglerna räcker för att på allvar skapa tillväxtförutsättningar i dagens Sverige. Men vi kan helt klart konstatera att denna bok om tillväxtens betydelse landar i ett något annorlunda debattklimat än det som rådde för två år sedan.

Stockholm november 2003

Fredrik Bergström & Robert Gidebag

1. Från folkhem till fattigstuga

”ATT LEVNADSSTANDARDEN MÄTT I PENGAR är högre i USA än i Sverige är oomtvistligt liksom att hushållen har en högre köpkraft”, skriver LO i rapporten *Lyfter floden alla båtar?* sommaren 2002. Trots detta lever många fortfarande med bilden av Sverige som ett av världens rikaste länder.

Sverige var under lång tid ett ekonomiskt framgångsrikt land

Kanske är detta inte så konstigt. Sverige var under lång tid ett ekonomiskt framgångsrikt land. Vid sekelskiftet mellan 1800- och 1900-tal var Sverige fattigt. Ett nordligt beläget agrarsamhälle på väg mot industrialisering med den kända konsekvensen att fattigdomen långsamt flyttade från landsbygden och koncentrerades i städernas växande slumkvarter. I denna miljö växte sig socialdemokratin stark genom att förena en till stora delar modernistisk ideologi med löften om förbättringar för en gradvis växande ny underklass av arbetare. Flera faktorer bidrog till att Sverige snabbt kunde lyfta sin ekonomiska standard. Viktigt i detta sammanhang var resultatet av flera enskilda entreprenörer som senare resulterade i stora multinationella företag. Ytterligare en mycket viktig faktor var sannolikt att vi stod utanför de två världskrigen. Så blev under decennier den svenska folkhemssagan möjlig. Gradvisa utbyggnader av socialförsäkringssystemet och offentlig service kunde förenas med en snabbt växande ekonomi. Trots den bitvis mycket socialistiska retoriken blev Sverige ett samhälle där storföretag och storfinans kunde leva i symbios med en unikt stark socialdemokrati. Alla fick det bättre, hela tiden och i snabb takt. Bilen, färgteven, telefonen och sommarnöjet – det moderna samhällets materiella nymodigheter – blev inte bara angelägenheter för en ekonomisk elit, utan för mycket breda samhällslager. Vid slutet av 1960-talet,

60 år efter att Sverige varit mycket fattigt, var vi bland världens absolut rikaste länder. Dessutom ett land där de allra flesta faktiskt fick del av de ekonomiska landvinningarna.

Många har fortfarande en överdrivet positiv bild av svensk ekonomi

Denna bok handlar om det som har hänt de senaste drygt 30 åren, en period då framgångssagan börjat naggas rejält i kanten. En period då Sverige snabbt har halkat nedåt i ett internationellt perspektiv, och efter vilken vi inte alls längre tillhör de rikaste industriländerna. Detta har varit en mycket smärtsam och gradvis process för stora delar av det svenska samhället. Den bidrar till förakt för politiker som ”lovar och lovar” men inte förmår leverera, till minskat valdeltagande och växande frustration bland människor som känner att *något* är fel, men som inte riktigt kan sätta fingret på vad det är. Tyvärr bidrar denna känsla inte så mycket till ökad insikt om att det som är fel är att Sverige inte längre är bland de rikaste länderna i världen.

Vår självbild präglades för flera decennier sedan, då Sverige faktiskt var ”det mycket framgångsrika landet i norr”. Att på allvar ta till sig tanken att Sverige inte längre är ett framgångsland, utan ett allt fattigare land, har varit svårt, för att inte säga omöjligt. Ta exemplet med de brister som finns inom sjukvården. De analyser som presenteras går i princip ut på två saker. Antingen att sjukvården lider av ett systemfel och därför fungerar ineffektivt, eller att vi skjuter till för lite resurser som en följd av att skatterna är för låga. Sällan (eller aldrig) hörs en tredje, och troligtvis bidragande, orsak: nämligen att Sverige faktiskt inte längre är rikt i relation till andra industriländer, vilket möjligen gör att vi inte längre har råd att hålla oss med bästa tänkbara sjukvård. Vår självbild säger oss att vi självklart skall ha lika bra – om inte bättre – sjukvård som i andra länder.

Denna bok försöker slå hål på den självbild som lever kvar från Per-Albins dagar. Låt oss ta LO-citatet ovan som utgångspunkt, att USA har högre levnadsstandard än Sverige. Detta är vad man på ekonomspråk brukar kalla ett *stiliserat faktum*. 2001 växte den amerikanska ekonomin med 1,2 procent, vilket i USA betecknas som en mycket kraftig lågkonjunktur och ekonomisk kris. Den amerikanska centralbanken förde en mycket offensiv och stimulerande penningpolitik för att få fart på en ekonomi i stagnation. Denna tillväxt i lågkonjunkturs USA är inte så väldigt långt från den genomsnittliga till-

växttakten i svensk ekonomi sedan 1970-talet. Decennier av bättre ekonomisk utveckling i USA har gjort att den amerikanska ekonomin har betydligt högre BNP per capita än Sverige. Det är emellertid inte bara USA som har väsentligt högre levnadsstandard än Sverige. Många andra länder har också haft betydligt bättre utveckling än Sverige de senaste decennierna.

Bilden av USA är snedvriden och missvisande

Under lång tid har det i den svenska debatten – från professionella samhällsdebattörer till klassrummen i grundskolan – i princip varit omöjligt att ge annat än en mycket förenklad bild av USA. När författarna till denna bok gick i grundskolan var en förhärskande uppfattning bland många samhällskunskapslärare att det sovjetiska och det amerikanska samhället var två motpoler som jämbördigt kunde jämföras. Vilket system som var ”bäst” gick enligt många inte att svara på, vilket också avspeglades i skollitteraturen på området. För många blev VM i ishockey symbol för kampen mellan två ”extrema system”, där det blev uppenbart vad sovjetisk samordning och struktur kunde åstadkomma. Att sovjetstaten, för alla som ville se med öppna ögon, var en diktatur där människor led materiell nöd och där människor med avvikande uppfattningar avrättades, medan USA var ett öppet samhälle där en journalist faktiskt kunde avsätta en president, kom på något sätt bort i sammanhanget.

Efter detta har debatten ändrat inriktning. För att fortsätta analogin med ishockey blev kanske den klassiska OS-finalen 1980, mellan ett amerikanskt collegelag och den väloljade sovjetiska lagmaskinen, en första vändpunkt. En mer samhällsvetenskaplig utgångspunkt är att sammanbrottet för öststaterna under slutet av 1980-talet är den viktigaste faktorn bakom denna omsvängning.

I dag betraktas USA allmänt som ett öppet land, som en fri demokrati med stark konstitution och ojämförbar med ännu kvarvarande kommunistiska diktaturer. Antiamerikanismen tar sig andra uttryck, utom hos tokvänstern förstås. Detta innebär inte att ekonomiska jämförelser med USA är särskilt objektiva, den politiska omsvängningen till trots.

Vår bild är i stället att det enda riktigt accepterade är rapporter och debattartiklar som belyser de stora ojämlikheterna i USA, gärna på ett tendensiöst och orättvisande sätt. Få nämner exempelvis att förmögenhetsfördel-

ningen i Sverige faktiskt är minst lika ojämn som i USA. ”Vi har så mycket annat än det krasst materiella att glädjas åt”, tycks vara utgångspunkten. Låg spädbarnsdödlighet, låg grad av analfabetism, jämn inkomstfördelning, bra sjukvård och skolor till alla. Varför bry sig om USA:s tillväxt? Materialism är ute, andlighet och mjuka värden inne!

ATT LÄRA BARN KAN VARA LÖNANDE . . .

Medianlönen för en amerikansk förskollärare år 2003 beräknas vara \$39 883. Den svenska motsvarigheten är endast \$22 313. Det är alltså ungefär 75 procent högre lönsamhet att lära barn i USA än det är i Sverige.

Källa: <www.mnworkforcecenter.org> för amerikanska data och <www.scb.se> för svenska.

Materiella frågor är viktiga

Vår utgångspunkt är en helt annan. I princip allt som brukar definieras som icke-materiellt, som ”mjuka frågor”, rör sig i grunden om materiella resurser. Det handlar om att ha råd att satsa på bra sjukvård, på bra skolor, på trafik-säkra bilar, på miljövänliga produkter och på stöd åt samhällets svaga. Utvecklingen går framåt, och det som i dag är bästa möjliga vård kostar betydligt mer än bästa möjliga vård 1970. Därför måste debatten på allvar börja genomsyras av frågan hur vi skall få kakan att växa, inte bara hur den skall fördelas.

Frågan är varför detta inte sker. En förklaring kan vara att LO-ekonomernas påstående om det oomtvistliga i den amerikanska ekonomins höga välståndsnivå tyvärr bara gäller en relativt smal krets ekonomer och andra som kommer i kontakt med detta inom sitt yrke. BNP-statistik står knappast högst på de flesta människors ”att läsa-lista”. Vi tar oss därför friheten att försöka hitta andra jämförelser, som människor har lättare att känna igen. Genom att jämföra t ex inkomster, löner och konsumtion i Sverige och USA försöker vi flytta upp den vanliga svenska ansatsen ”vem vinner och vem förlorar” till internationell nivå, med fokus på kakans tillväxt i stället för dess fördelning.

Det är svårt att jämföra länder, men det betyder inte att man skall undvika att göra det

Ett problem med denna typ av jämförelser är att de är svåra. Sverige och USA har väsentligt olika system för exempelvis socialförsäkringar. Detta påverkar olika avgifter som tas ut ovanpå lönen. De olika bidragssystemen påverkar också vad som exakt ingår i lönekuvertet. Genom att t ex jämföra bruttoinkomster kan denna problematik hanteras. Även andra jämförelseproblem kan finnas, och dessa skall lyftas fram och diskuteras. Men bara för att jämförelser är svåra att göra betyder det inte att de skall undvikas, och inte heller att man skall låta bli att ställa intressanta frågor.

En rad debattörer är i detta sammanhang snara att visa på de jämförelseproblem som finns, och försöker kullkasta tanken på att Sverige halkar efter. Med ”korrigeringar” av statistiken, eller genom att diskutera andra saker, försöker de hålla fast bilden av Sverige som ett framgångsland. Vår uppfattning är också att det finns starka politiska intressen av att försvara synen på Sverige som ett mycket framgångsrikt land. Eftersom den viktigaste politiska skiljelinjen har kommit att gå mellan bevarandet av den svenska modellen i stort sett intakt och införandet av systemförändringar, kan den systembevarande sidan vinna mycket på att förneka de problem som finns (precis som den andra sidan har intresse av att visa på problem orsakade av den svenska modellen). Detta har tydligt märkts i debatten som uppstått kring den första debattartikel vi publicerade om ekonomiska jämförelser mellan Sverige och USA. Sten Johansson på FIEF¹ har tillsammans med LO försökt bortförklara skillnader i hushållsinkomst med en rad tvivelaktiga beräkningar.² Mer om detta längre fram. Även på andra sidan Atlanten har intresset för jämförelser med Sverige väckts. I *New York Times* publicerade exempelvis professor Paul Krugman en mycket lång och kritisk artikel om den ekonomiska utvecklingen i USA.³ I denna berör han jämförelser med Sverige, och hävdar att den svenska medelklassen har det bättre än motsvarande grupper i USA.⁴ Krugman har även i en rad andra sammanhang talat sig varm för den svenska modellen med ungefär samma utgångspunkt.

Hindrar dessa namnkunniga personers invändningar mot jämförelseproble-

1. Stiftelsen Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning.

2. Sten Johansson, "Fel om fattigdom". *Ordfront* nr 11 2002.

3. Paul Krugman, "For richer". *New York Times Magazine*, 20 oktober 2002.

4. Vi skrev ett svar på denna artikel som *New York Times* dock valde att inte publicera.

men att jämförelser alls görs? Inte alls, menar vi. De som hävdar detta har missat hela poängen och syftet med vår studie. Självklart skall en jämförelse göras så noggrann och rättvisande som möjligt. Det hindrar inte att det ändå finns jämförelseproblem. Men skillnaderna mellan den amerikanska ekonomin och den svenska är så stora att de förtjänar att konkretiseras, trots jämförelseproblemen. När skillnaden mellan två länder, vad gäller den årliga produktionen per person (BNP per capita), uppgår till 40 procent slår dessa skillnader igenom i de flesta avseenden som människor dagligen förknippar med materiellt välstånd. Det gäller självklart även lönenivåer. Den senaste trettioårsperioden har den årliga tillväxten i välstånd per person varit 30 procent högre i USA än i Sverige. Jämför man Sverige med de mest framgångsrika delstaterna är skillnaderna ännu större. Vi anser att det är hög tid att även denna bild av USA lyfts fram, utöver all information om de problem som finns i det amerikanska samhället. Vidare menar vi att det vore en björntjänst mot Sveriges befolkning att inte göra dessa jämförelser på ett sätt som de flesta är bekanta med och kan ta till sig.

Samtidigt är detta förstas en risk för dem som, på olika sätt och av olika anledningar, till varje pris försvarar den svenska modellen och bilden av Sverige. En sådan strategi riskerar nämligen att flytta den politiska debattens fokus från den vanliga ”vem vinner och förlorar-retoriken” i fördelningstermer här hemma – till frågor som rör vem som vinner och förlorar i ett internationellt tillväxtperspektiv. Vår gissning är att en sådan kantring av debatten inte skulle gynna dagens systembevarare i alla läger.

Syftet med denna bok är att konkretisera betydelsen av ekonomisk tillväxt

Utgångspunkten för denna studie är att tillväxt är viktigt. Tillväxt är förutsättningen för det mesta som vi dagligen förknippar med välfärd, trygghet och välmående. För att belysa att så är fallet har boken tre syften:

För det första att visa på Sveriges eftersläpning i ett internationellt perspektiv genom att samla sådan information inom ramen för ett kapitel. Utgångspunkten är en rad variabler som ofta förekommer i jämförelser av makrostatistik. Sådana jämförelser är förhållandevis vanliga i den allmänpolitiska debatten. Att denna statistik är spridd i olika publikationer och sällan ges i samlad form skapar emellertid problem. I debatten figurerar statistik från olika källor och som är baserad på olika metoder. Vi försöker här

samla statistik i vanligt förekommande jämförelser inom ramen för ett kapitel. Vi försöker också förklara och levandegöra begrepp som BNP och andra abstrakta makroekonomiska variabler,

För det andra att konkretisera Sveriges dåliga tillväxt genom att jämföra oss med ett land som klarat sig bra i detta hänseende, nämligen USA. Som nämnts är tillväxt ett abstrakt begrepp, och målet med denna studie är att jämförelsen med USA skall levandegöra vad tillväxt betyder för människor i det dagliga livet. I huvudsak försöker vi göra detta genom att jämföra inkomster för hushåll i Sverige med hushåll i USA.

Stora delar av boken består av offentlig statistik och även om denna typ av ”hårda siffror” kan vara informativ kan det finnas anledning att även presentera amerikanska hushålls vardag.

Ett tredje syfte är att levandegöra vad högre inkomster betyder för verkliga amerikanska hushåll.

Slutligen presenterar vi några möjliga förklaringar till att svensk ekonomi har haft dålig tillväxt under flera decennier, samt diskuterar vad som kan komma att hända med den svenska välfärden om den ekonomiska tillväxten inte förbättras.

2. Därför är ekonomisk tillväxt viktig

FÖRFATTARINNAN FRANÇOISE SAGAN LÄR HA SAGT: ”Jag gråter hellre i en Jaguar än i en Volkswagen.” Oavsett om det är sant eller inte, så fångar det skälet till att de flesta ekonomer (och även andra) uppfattar långsiktig god ekonomisk tillväxt som något mycket positivt och eftersträvansvärt. En god ekonomisk utveckling innebär att det skapas mer resurser, och dessa resurser kan användas för att skapa ett bättre liv. Det är generellt sett bättre att vara sjuk i Sverige än i ett u-land eftersom den ekonomiska nivån är betydligt högre i Sverige, och därmed också möjligheterna att erbjuda relativt bra sjukvård.

DET LÖNAR SIG ATT LÄKA . . .

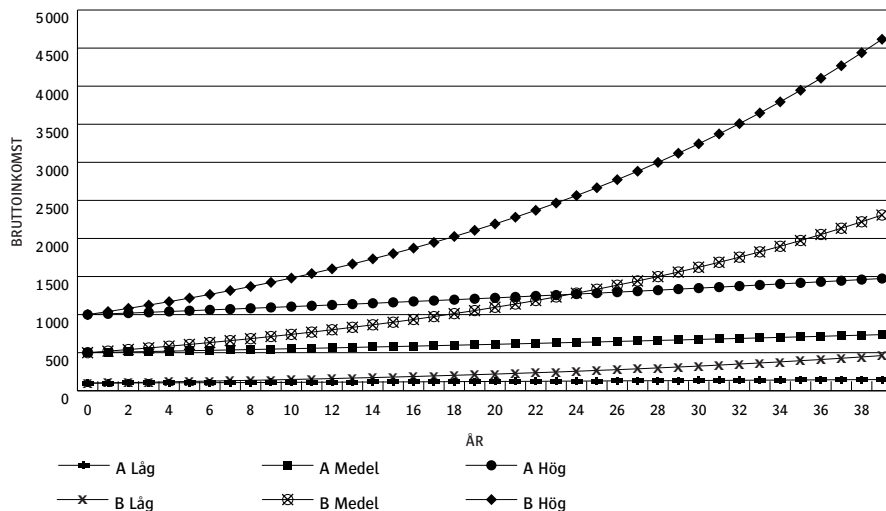
I de gamla svenskbygderna kring Minnesota är medianlönen för en sjuksköterska \$51 166 – en summa som vida överstiger den svenska motsvarigheten. För läkarkåren är motsvarande medianlön \$124 642. Den svenska medianlönen för sjuksköterskor är \$26 739 och för läkare \$52 531. Det visar sig således att en svensk läkare har nästan identisk lön som en amerikansk sjuksköterska.

Källa: <www.mnworkforcecenter.org> för amerikanska data och <www.scb.se> för svenska.

För att illustrera tillväxtens betydelse har vi skapat en modell som består av två länder (A och B). I respektive land finns tre inkomsttagare (en låg-, en medel- och en höginkomsttagare). Inledningsvis antar vi att det inte finns några skatter eller transfereringar, och att låginkomsttagarna initialt har en bruttoinkomst på 100, medelinkomsttagarna en inkomst på 500 och höginkomsttagarna en inkomst på 1 000.

I diagram 2:1 illustreras vad som händer om den ekonomiska tillväxten skiljer sig åt. Om vi antar att den årliga tillväxten i ekonomi A är 1 procent och i ekonomi B 4 procent, kommer alla som bor i ekonomi B att ha bättre inkomstutveckling än de som bor i ekonomi A. Med de antaganden som modellen bygger på kommer t o m medelinkomsttagaren i land B att ha bättre inkomst än höginkomsttagaren i land A och låginkomsttagaren i land B att närma sig medelinkomsttagaren i land A.

Diagram 2:1. Tillväxtens betydelse för bruttoinkomsternas utveckling.

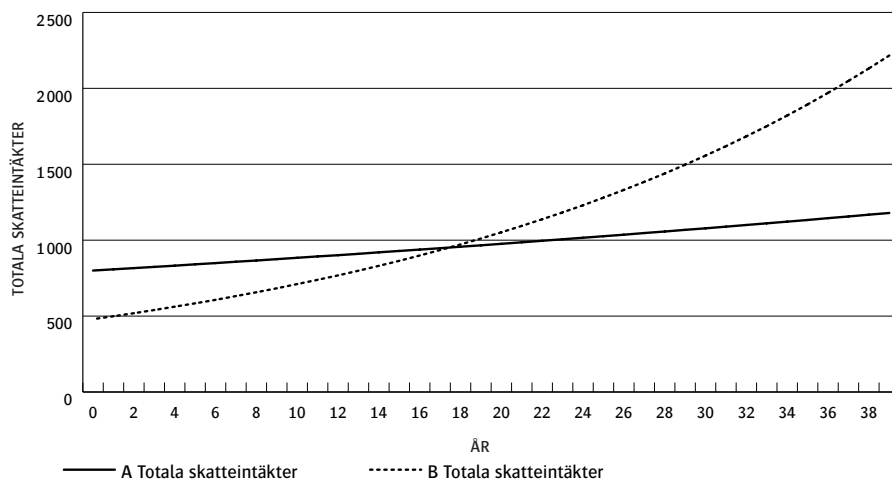

God ekonomisk tillväxt är inte bara av betydelse för individerna, den skapar också bättre möjligheter för den offentliga sektorn. För att illustrera detta antar vi i nästa exempel att skatten är 50 procent i land A och 30 procent i land B. De totala skatteintäkterna ges av summan av de tre inkomsttagarna i respektive land. I diagram 2:2 illustreras de totala skatteintäkternas utveckling för de två länderna.

I och med att inkomsttagarna initialt har samma inkomster kommer de totala skatteintäkterna inledningsvis att vara större i land A än i land B. Över tiden kommer dock den något bättre ekonomiska utvecklingen i land B att bidra till att de totala inkomsterna är betydligt större i land B än i land A, och

därmed kommer även skatteunderlaget att växa. I exemplet visar det sig att de totala skatteintäkterna i land B kommer att överskrida de totala skatteintäkterna i land A efter cirka 20 år. Från och med denna tidpunkt kommer lågskattelandets politiker att disponera över större resurser än politikerna i högskattelandet. Extra resurser som ger det offentliga bättre möjligheter att hjälpa de svagaste grupperna och att finansiera kollektiva varor och annat som är det offentliga uppgift.

Diagram 2:2. Tillväxtens betydelse för de totala skatteintäkternas utveckling.

Det exemplet ovan illustrerar är att god ekonomisk utveckling bidrar till att höja individernas inkomster och därmed deras möjligheter att både spara och konsumera. Exemplet visar också att en god ekonomisk utveckling förbättrar möjligheterna för det offentliga att lösa sina uppgifter.

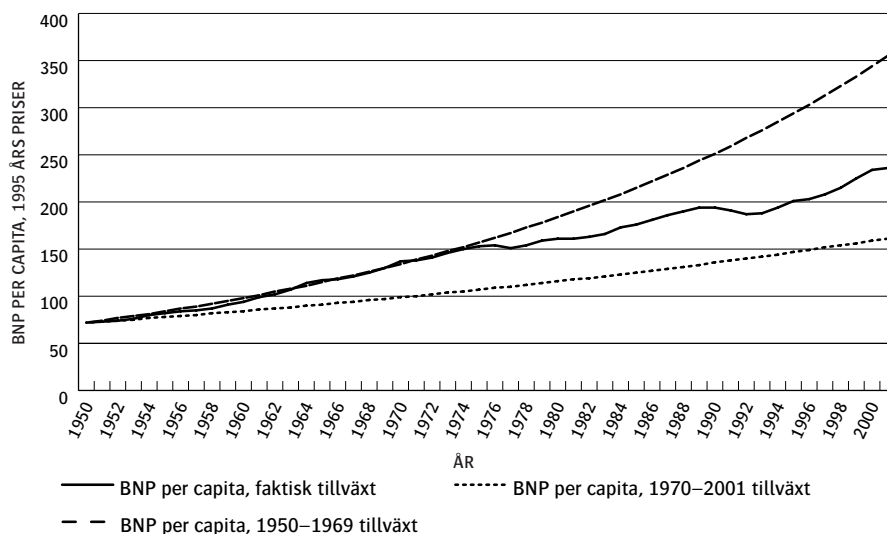
I grunden är den mekanism vi vill peka på enkel. En effektivare produktion – som uppstår av bättre och bättre arbetsspecialisering, förbättrad teknik, förbättrad organisation och ökad handel med mera – gör att samhällets individer tillsammans kan producera allt mer varor och tjänster. De totala resurserna per individ blir fler. Detta ger, så att säga, i sin tur den andra sidan av myntet: att alla får högre inkomster.

Men, säger kritikern, diagram 2:1 och 2:2 är baserade på en teoretisk mo-

dell och saknar relevans i verkligheten. För att illustrera att så inte är fallet kan man undersöka vad som hade hänt om svensk ekonomi under perioden 1950–2001 hade utvecklats på samma sätt som efter 1970.

I diagram 2:3 återfinns både den faktiska utvecklingen av BNP per capita sedan 1950 och utvecklingen under antagandet att svensk ekonomi sedan 1950 hade vuxit i samma takt som den har gjort sedan 1970. Den faktiska tillväxttakten under hela perioden har varit cirka 2,3 procent per år. Under perioden 1950–1970 uppgick tillväxttakten till 3,2 procent. Tillväxten efter 1970 har varit cirka 1,7 procent per år. Om tillväxten hade varit 1,7 procent per år under perioden 1950–2001 skulle svensk ekonomi 2001 ha befunnit sig på en BNP per capita-nivå motsvarande den som gällde i början på 1980-talet. Tillväxt är viktigt.

Diagram 2:3. Utveckling av faktisk BNP per capita i Sverige och utvecklingen vid lägre respektive högre tillväxttakter, perioden 1950–2001, 1995 års priser, tkr.

Källa: Statistiska Centralbyrån/Nationalräkenskaperna.

Anmärkning: Den antagna utvecklingen baseras på den tillväxttakt som Sverige hade mellan åren 1970 och 2001 (1,6 procent årlig tillväxt av BNP per capita) och tillväxten mellan åren 1950 och 1969 (3,2 procent årlig tillväxt av BNP per capita)

I diagrammet har vi även lagt in den utveckling som hade gällt om svensk ekonomi utvecklats på samma sätt efter 1970 som den gjorde före 1970. I detta fall hade svensk ekonomi vuxit med cirka 3,2 procent per år efter 1970 i stället för 1,7 procent. Enligt detta scenario hade BNP per capita år 2001 varit på hela 350 000 kronor vilket kan jämföras med den faktiska nivån på knappt 240 000 kronor. Varje svensk hade, med andra ord, haft ytterligare 110 000 kronor, eller 45 procent mer, att förfoga över. Resurser som hade kunnat användas för bättre skola, vård och omsorg, mer konsumtion och inte minst ökat sparande för att säkerställa en god pension. År 2001 hade den offentliga sektorn totala skatteintäkter om 1 211 miljarder kronor, vilket motsvarar 53 procent skattetryck (53 procent av BNP). Om BNP varit 45 procent högre hade skattetrycket kunnat vara i storleksordningen 38 procent, och ändå hade den offentliga sektorn fått in lika mycket skatter i absoluta tal.⁵

Vi hör till de ekonomer som tror att höga skatter påverkar tillväxten negativt. Däremot vet vi förstås inte hur detta samband ser ut kvantitativt – det vill säga vad skattetrycket skulle ha behövt vara för att uppnå den högre tillväxten i diagram 2.3. Om skattetrycket var 45 procent (fortfarande en mycket kraftig sänkning jämfört med dagens nivåer) skulle den offentliga sektorn få in 1 479 miljarder kronor givet att BNP varit 45 procent högre än i dag (som det bästa scenariot i diagram 3.2). I detta räkneexempel hade den offentliga sektorn således haft 267 miljarder kronor mer att röra sig med. Detta belopp är i samma storleksordning som det sjukvården och äldreomsorgen tillsammans kostar i dag. Även om detta är schematiska räkneexempel visar det tydligt att tillväxt är minst lika viktigt för den offentliga sektorn som för den privata ekonomin.

Värdet av ekonomisk tillväxt visar sig ofta inte förrän efter flera decennier, men det är en kraft som påtagligt kan förändra människornas välfärd. I själva verket är tillväxten en central förutsättning för vårt moderna samhälle. Det är av just denna anledning som ekonomisk tillväxt bör vara ett av de centrala målen för ett samhälle. I de följande kapitlen kommer vi att jämföra svensk ekonomi med en rad andra länder, och den trista slutsatsen av denna genomgång är att svensk ekonomi inte har utvecklats så väl som man skulle önska. Den positiva slutsatsen är att ju fler som blir medvetna om problemen i svensk

5. Detta är inte en helt rättvisande jämförelse eftersom man måste anta att lönekostnaderna i den offentliga sektorn också stiger när BNP blir högre.

ekonomi, desto större är sannolikheten att åtgärder kommer att vidtas för att åter få fart på tillväxten

3. Sveriges eftersläpning i ett OECD-perspektiv – vad säger statistiken?

EN AV HUVUDTANKARNA I DENNA BOK är att visa hur sagan om det framgångsrika folkhemmet fick sitt definitiva slut i skiftet mellan 1960- och 1970-tal. Det mest effektiva sättet att göra detta är att studera, sammanställa och jämföra vanligt förekommande internationell ekonomisk statistik. I princip oberoende av vilken statistik eller källa som används tonar samma bild fram. I ett internationellt perspektiv är Sverige inte längre ett rikt land – och avståndet till de rikaste ökar.

Syftet med detta kapitel är att kartlägga Sveriges ekonomiska utveckling i jämförelse med övriga OECD-området. Först redovisas statistik över BNP-utveckling och inkomstutveckling. (Som visas längre fram i boken hänger tillväxten i ekonomin och inkomstutvecklingen intimt samman.)⁶ Sedan redovisas statistik som på olika sätt belyser privat konsumtion, d v s det inkomsterna används till.

Sveriges tillväxt och inkomstutveckling i ett internationellt perspektiv.

Den utan jämförelse vanligaste statistiken vad gäller ekonomiska jämförelser mellan länder är BNP och BNP per capita. BNP är en flödesvariabel som mäter värdet av ett lands samlade produktion under ett år. Det alla individer i ett samhälle producerar under ett år är de resurser som finns tillgängliga för att på olika sätt konsumera och investera detta år. BNP blir självklart större i ett stort land med många invånare jämfört med ett mindre land med få invånare. För att korrigera för detta divideras BNP med antalet invånare i re-

6. För tydlighets skull bör det nämnas att god ekonomisk utveckling är ett resultat av att ekonomin har blivit effektivare, vilket kan mätas som en högre BNP per capita och tar sig uttryck i högre genomsnittliga inkomster. Inkomster som i sin tur kan användas till konsumtion, sparande eller investeringar.

spektive land – detta mått kallas BNP per capita. I faktaruta 1 beskrivs kortfattat vad BNP är för ett mått.

FAKTARUTA 1

BNP OCH DESS SAMMANSÄTTNING

Teoretiskt skapas BNP i en process mellan arbetsinsats, kapital samt hur produktionen är organiserad. Nationalekonomer talar här om en produktionsfunktion. Följande saker kan därmed sägas förklara BNP:

Mängden arbete som utförs.

Kapitalet (maskiner m m) som arbetet utförs med.

Hur effektivt denna process är organiserad.

Arbetet är den totala mängden timmar som arbetas på arbetsmarknaden i ett land under ett visst år. Kapitalet, maskiner, fabrikslokaler, sjukhusutrustning m m kommer av tidigare år investeringar. Det är givetvis av stor vikt hur arbetet är organiserat. Det är t ex viktigt för effektiviteten att varje individ gör det som han eller hon är relativt bäst på. BNP mäts statistiskt i de sk nationalräkenskaperna, i Sverige handhas dessa av Statistiska centralbyrån. Det vanligaste sättet att mäta BNP är från konsumtionssidan. Summan av produktionen, BNP, måste vara lika stor som samtliga poster den används till. Denna identitet skrivs i nationalräkenskaperna som:

$$\text{BNP} = C + G + I + (\text{EX} - \text{IMP})$$

C är den totala privata konsumtionen, G är den offentliga konsumtionen. I är investeringar (både privata och offentliga). Slutligen tillkommer ett netto av export och import. BNP kan användas till att exportera samtidigt som konsumtionsmöjligheten ökar av att vi importerar delar av andra länders produktion.

Det som totalt finns tillgängligt för konsumtion kan skrivas som:

$$\text{IMP} + \text{BNP} = C + G + I + \text{EX}$$

Teoretiskt skulle ett samhälle kunna konsumera mer än BNP under vissa perioder, eftersom det finns en stock av gamla investeringar och naturresurser. Dessa kan säljas ut och konsumeras. I längden drar detta dock ned den framtida konsumtionspotentialen, eftersom kapitalet minskar. Låt oss exemplifiera med ett land som konsumerar mer än det producerar. Anta att landet tar upp ett lån för att importera varor som används i offentlig konsumtion. I identiteten ovan ökar då importen och den offentliga konsumtionen utan att produktionen ökar. Detta är detta förstås inte en strategi som är hållbar i längden.

I grunden finns flera problem med BNP som välfärdsindikator. För det första fångar BNP endast den del av produktionen som sker i marknadssektorn, och som därför registreras i statistiken. Det som produceras i den svarta sektorn (olagligt), och det som hushållen själva producerar och som inte registreras, kommer inte med. Detta är ett stort potentiellt problem. Flera studier visar på en omfattande svart sektor i flera moderna industriländer. Att mäta den svarta sektorn är av naturliga skäl förknippat med problem, men klart är att den utgör en betydande del av den svenska ekonomin. Medelvärdet för den svarta sektorn i OECD-länderna har uppskattats till 11,8 procent av BNP. I samma studie beräknas den svarta sektorn i Sverige till 19 procent av BNP. Till detta kommer den helt lagliga produktion som sker i hemmen. Helt klart är att en betydande andel av produktionen sker utanför den registrerade sektorn.⁷

Ett andra problem har med BNP:s inriktning att göra. I en väl fungerande marknadsekonomi kommer produktionen teoretiskt att motsvara invånarnas önskemål om produktionens inriktning. Som en följd av problem i marknadens funktionssätt, och inte minst av politiska ingrepp, kan man dock förvänta sig att produktionen delvis får "fel" inriktning. Detta skapar välfärdsförluster. Ett exempel är att subventioner av dagbarnvård kan leda till större konsumtion av denna tjänst än vad som skulle vara fallet om människor fick använda sina pengar fritt.⁸ Ett klassiskt exempel på detta är ekonomin i den gamla Sovjetunionen. Periodvis hade Sovjet en tillväxt som väl motsvarade USA:s – men ändå led sovjetmedborgarna av stor materiell brist. En förklaring, vid sidan av de stora problemen med mätning av BNP i Sovjet, var att resurserna satsades på sektorer som egentligen inte efterfrågades, framför allt på en gigantisk försvarsindustri.⁹

Ytterligare en invändning som blir allt vanligare är att BNP är ett strikt materiellt mått. Det tar exempelvis inte hänsyn till värdet av fritid eller god miljö. Om människor förmåddes att arbeta dubbelt så mycket skulle BNP stiga, men en sådan årtgård skulle självklart inte med nödvändighet ge individerna större lycka och högre välfärd. Produktionsprocesser som förstör miljön kan ibland höja BNP utan att kostanden för den förstörda miljön vägs in i BNP-kalkylen.

7. Se Schneider (2000) för en genomgång av metoder för att mäta den svarta ekonomin och resultat.

8. Se Molander (1999) för en diskussion om detta.

9. Se Dillard (1987)

Ett annat så kallat icke-materiellt värde som BNP inte tar hänsyn till är jämlikhet. Förmodligen skriver en övervägande del av alla ekonomer under på att det finns någon form av motsättning mellan en jämnt fördelad kaka och en snabbt växande kaka. Att ensidigt fokusera på en snabbt växande BNP är således inte tillräckligt för att åstadkomma lycka och välstånd – givet att vi accepterar tanken att jämlikhet är något bra i sig. Snarare finns här en uppenbar målkonflikt vars lösning till stor del har med värderingar att göra. På senare tid har olika index som försöker mäta andra aspekter än endast BNP diskuterats allt mer. Dessa index väger också in exempelvis jämlikhet i en kalkyl över länders totala välfärd.

Med detta sagt kan det ändå konstateras att BNP är det bästa och vanligast förekommande måttet på materiellt välstånd på makronivå som vi har. Det finns i dag också betydande internationell samordning av hur BNP skall mätas och vad som skall ingå. Vi konstaterar också att materiella resurser, som ytterst skapas av en effektiv och snabbt växande ekonomi, är en förutsättning för mycket av den välfärd vi gärna ser som icke-materiell. Vi är övertygade om att nivån på BNP är ett bättre mått på välstånd än de flesta av de olika välfärdsindex som existerar, och som försöker väga in allt fler och allt mer godtyckliga faktorer. Om man studerar flyttströmmar mellan länder, vilket måste betraktas som ett mått på hur människor faktiskt värderar olika länders egentliga välstånd, är vår bestämda känsla att människor tenderar att vilja flytta från fattigare till rikare länder (mätt med BNP per capita) snarare än till länder som kännetecknas av andra faktorer som brukar vägas in i diverse välfärdsindex.

Ett problem som uppkommer när man skall jämföra BNP mellan olika länder är att de har olika valutor och prisnivåer. Att enbart räkna om BNP med en växelkurs blir lätt fel om prisnivåerna i länderna skiljer sig kraftigt åt utan att detta avspeglas korrekt i växelkursen. Ett annat problem med att räkna om BNP med växelkursen är att denna kan fluktuera kraftigt. Om man exempelvis räknar om Tjeckiens BNP per capita till kronor med en rak växelkurs får man svar på frågan vad Tjeckiens BNP per capita räcker till i Sverige. Det vi vill jämföra är, i detta fall, hur långt Tjeckiens BNP per capita räcker i Tjeckien, på ett sätt som är jämförbart med vad Sveriges BNP per capita räcker till i Sverige. För att kunna göra sådana jämförelser finns internationellt framtagna statistik över så kallade köpkraftspariteter (förkortas ofta PPP efter engelskans *purchasing power parities*). Genom att räkna om länders BNP med

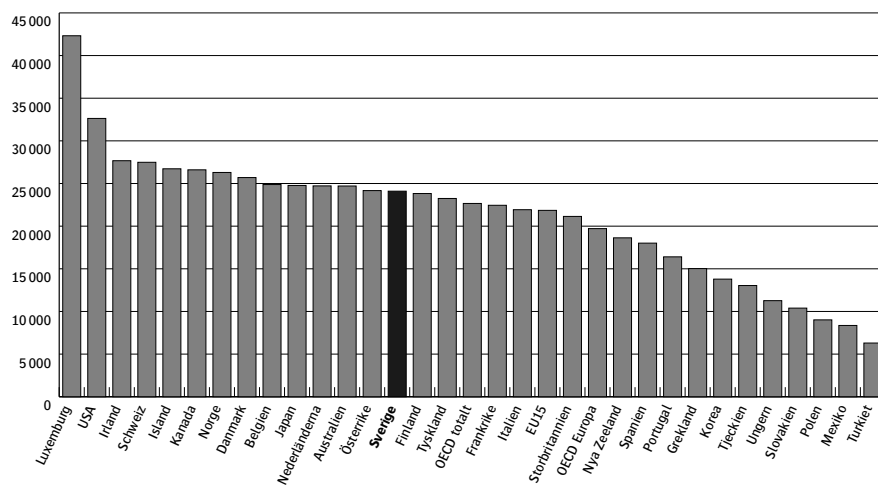
detta mått tas hänsyn till just skillnader i priser mellan länder. En köpkraftsparitet är nämligen kvoten mellan priserna i inhemsk valuta på en relativt stor varukorg i två länder. I normala fall ligger dock PPP-kvoten och växelkursen ganska nära varandra.

BNP är vidare ett statistiskt mått behäftat med osäkerhet som en följd av mätproblem och definitionsförändringar. Den senaste tiden (vårvintern 2003) har det t ex uppstått en debatt kring faktumet att Sverige reviderat sina nationalräkenskaper och att detta skulle ha påverkat svensk BNP positivt. Av denna anledning har vi låtit Statistiska centralbyrån uppdatera svensk BNP-statistik i enlighet med denna nya revidering. Det bör således noteras att den statistiska redovisningen som följer i denna bok baseras på den allra senaste BNP-statistiken, efter den nya revideringen.

BNP per capita – tillväxt och nuläge

Nedanstående diagram visar BNP per capita i OECD år 2000. BNP per capita är uttryckt i US-dollar, och varje lands BNP per capita är omräknat med köpkraftspariteter för 1995. Siffrorna är framtagna av Statistiska centralbyrån.

Diagram 3:1. BNP, 1995 års penningvärde (fasta priser), per capita i OECD uttryckt i US-dollar omräknat med 1995 års köpkraftspariteter.

Källa: Statistiska centralbyrån

Som framgår av diagrammet ligger Sverige ungefär i mitten när länderna rangordnas efter BNP per capita på detta sätt. Avståndet är stort till de fattigaste länderna, exempelvis forna öststater. Men avståndet är också stort till de rikaste länderna. USA har drygt 35 procent högre välstånd per person när vi mäter på detta sätt. Detta är en tydlig indikation på var Sverige i dag befinner sig vad gäller ekonomisk standard. Sverige är ett medelrikt land i den industrialiserade världen. I detta perspektiv tillhör vi inte längre de rikaste länderna i världen.

Diagrammet ovan utgör ett nedslag i tiden baserat på prisnivåer och köpkraftspariteter år 1995. En alternativ ansats är den så kallade välståndsligan. I denna rangordnas länder efter sin BNP per capita vid olika tidpunkter och sedan jämförs hur länderna har flyttat sin position i relation till andra länder. BNP per capita omräknas då vid varje tillfälle med den köpkraft (köpkraftsparitet) som var aktuell vid respektive tidpunkt.

I nedanstående tabell visas välståndsligan åren 1970, 1980 och 2001.

Tabellen visar att Sverige har halkat nedåt i välståndsligan under perioden 1970–2001. 1980 låg Sverige på åttonde plats, men 2001 på 19:e. Länder som USA och Luxemburg ligger alltså i topp, och de rikaste ländernas avstånd till EU-genomsnittet ökar. Om tidsserien sträcks ut har Sverige halkat efter ytterligare. 1970 låg Sverige på fjärde plats i välståndsligan och var då, mätt på detta sätt, ett av världens rikaste länder.

Det som främst styr placeringen är hur BNP per capita växer över tiden. Tillväxten i samhället, det kanske vanligaste uttrycket i ekonomijargongen, betyder att man mäter hur BNP ökar över tiden i procent och i fasta priser.

I detta sammanhang bör nämnas en, som vi tror, bidragande orsak till bristande insikt om Sveriges tillväxtproblem. Det sägs ofta att rapportering kring ekonomi och ekonomijournalistik har fått ökat utrymme och större tittar- och läsekretsar. Detta stämmer säkert. Problemet är ekonomijournalistikens inriktning. I den mån den alls behandlar realekonomin – och inte endast den finansiella utvecklingen – koncentreras rapporteringen på tillväxten på kort sikt, konjunkturförloppet. Med lågkonjunktur i ett visst land avses i princip perioder då BNP växer långsammare än normalt. Med högkonjunkturer avses det motsatta, en period då BNP växer snabbare än normalt. Att BNP-tillväxten varierar innebär förstås att det i botten finns en trend i BNP-utvecklingen som utgör den långsiktigt normala tillväxttakten. Vår bild av den allmänna ekonomiska diskussionen i media är att svängningarna kring trenden får för

Tabell 3:1. Välståndsligan (länder rangordnade efter BNP per capita omräknat med resp års köpkraftsparitet) åren 1970, 1980 och 2001.

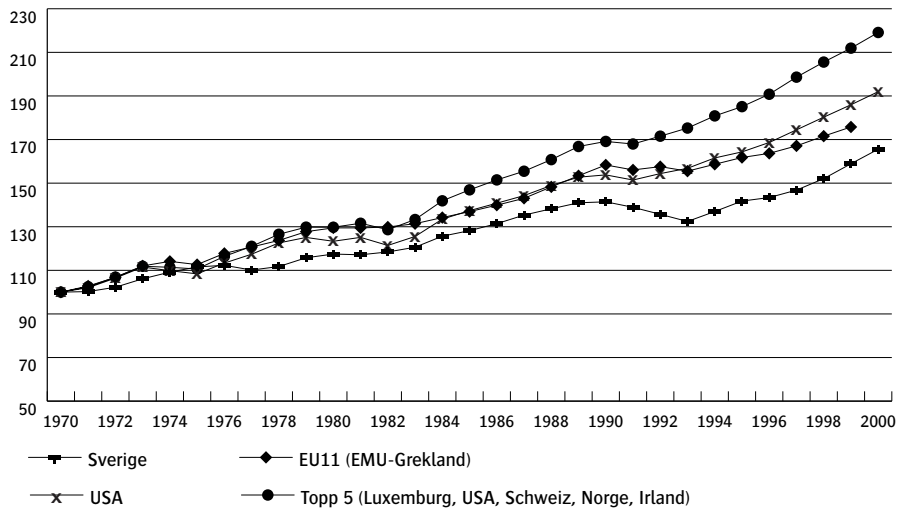
1970	1980	2001
1. Schweiz	1. USA	1. Luxemburg
2. USA	2. Schweiz	2. USA
3. Luxemburg	3. Kanada	3. Irland
4. SVERIGE	4. Luxemburg	4. Norge
5. Kanada	5. Island	5. Schweiz
6. Danmark	6. Frankrike	6. Island
7. Frankrike	7. Norge	7. Danmark
8. Australien	8. SVERIGE	8. Kanada
9. Nederländerna	9. Danmark	9. Nederländerna
10. Nya Zeeland	10. Belgien	10. Österrike
11. Storbritannien	11. Australien	11. Belgien
12. Belgien	12. Nederländerna	12. Australien
13. Tyskland	13. Österrike	13. Tyskland
14. Italien	14. Italien	14. Japan
15. Österrike	15. Tyskland	15. Finland
16. Norge	16. Japan	16. Italien
17. Japan	17. Storbritannien	17. SVERIGE
18. Finland	18. Finland	18. Storbritannien
19. Island	19. Nya Zeeland	19. Frankrike
20. Spanien	20. Spanien	20. Spanien

Källa: Svenskt Näringsliv

stort utrymme och den långsiktiga tillväxttakten och de större strukturella frågorna för litet. Det är förstås så att det är den långsiktiga tillväxttakten som är avgörande för välståndsutvecklingen, inte konjunkturförloppen. Ändå skrivs det spaltmeter efter spaltmeter om utfallet för BNP det senaste kvartalet, sällan eller aldrig något om hur den långsiktiga utvecklingen har varit.

I diagrammet nedan visas tillväxten, i fasta priser, i BNP per capita under perioden 1970–2000. Sveriges utveckling relateras till USA:s, snittet av elva EU-länder samt de fem snabbast växande länderna under den studerade perioden.

Diagram 3:2. BNP per capita (fasta priser) för Sverige, USA, EU-11 och de fem rikaste länderna i OECD under perioden 1970–2000. Index 1970 = 100.

Källa: Statistiska centralbyrån

Diagrammet ger en tydlig förklaring till de tidigare redovisade siffrorna gällande Sveriges kräftgång i välbefärdsligan och, i relation till de rikare länderna, den låga nivån på BNP per capita år 2000. Under de senaste trettio åren har den ekonomiska utvecklingen mätt på detta sätt varit betydligt sämre i Sverige än i jämförelseländerna. USA har exempelvis under den studerade perioden ökat sin BNP per capita med 92 procent, nästan en fördubbling. I Sverige är motsvarande siffra 66 procent, nästan trettio procentenheter lägre. Diagrammet belyser också tydligt att ekonomiskt välbefärd vid en viss given tidpunkt är resultatet av en långsiktig utveckling. BNP per capita har trendmässigt vuxit långsammare i Sverige än i jämförelsegruppen. I diagrammet syns inga spår av att det är särskilda konjunkturperioder som har varit betydelsefulla för nivån år 2000. Sveriges tillbakagång, i relation till andra industriländer, är resultatet av en lång process.

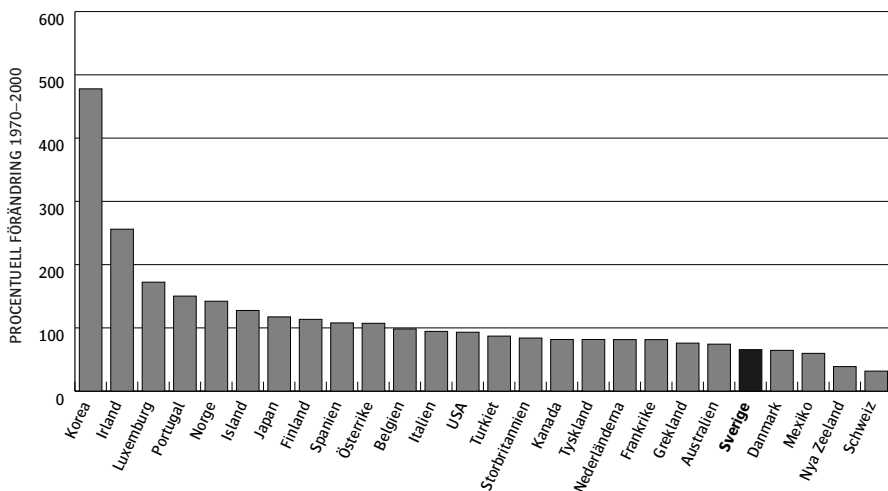
En annan viktig implikation är att relativt små tillväxtskillnader per år efter en längre tid gör stor skillnad. Per år har exempelvis tillväxten i BNP per capita varit 2,1 procent i USA och 1,7 procent i Sverige. Denna skillnad kan kanske tyckas marginell, men efter 30 år får den stor effekt. Tillväxttrenden

är därför oerhört viktig, och om trenderna i diagram 3:2 skulle gälla även för den kommande trettioårsperioden kommer skillnaden i välstånd mellan Sverige och exempelvis USA att vara mycket stor år 2030 (något som behandlas mer utförligt i bokens avslutning).

Under den studerade perioden har tillväxten i BNP per capita varit remarkabel i några av industrivärldens länder. Korea har exempelvis gått från att vara ett fattigt och outvecklat samhälle till att bli en modern industrination. En del av denna tillväxt kan i vissa länder förklaras med den så kallade upphinnarhypotesen. Den går i princip ut på att länder med låg BNP per capita lättare växer snabbt än länder som initialt har en hög nivå. Matematiskt är det helt enkelt lättare att fördubbla ett litet tal än ett stort. Teoretiskt kan detta bland annat förklaras av att fattigare länder kan ta del av tekniska (och organisatoriska) förändringar som rika länder redan tillägnat sig och infört. Ytterligare en bidragande orsak är att fattiga länder ofta har låga produktionskostnader vilket lockar kapital från rikare länder.

Men det finns också länder som redan från början har haft väl utvecklade ekonomier och som ändå har växt mycket snabbt under perioden. Det handlar i dessa fall ofta om omläggningar av politiken, något som Irland är ett känt exempel på.

Diagram 3:3. Procentuell tillväxt i BNP per capita i OECD-länder under perioden 1970–2000, köpkraftsjusterat, och i fasta 1995 års penningvärden.

Källor: Statistiska centralbyrån och egna beräkningar

Exemplet Irland är mycket intressant. Landet har ökat sin BNP per capita med nästan 260 procent under den studerade perioden. Till och med år 1985 var ökningen i sammanhanget måttliga 50 procent. Det är således under de senaste 15 åren som Irland har lyckats bli ett av de rikare länderna i industrivärlden. Sverige är på femte plats från slutet när länder (och regioner) rangordnas efter sin tillväxt under perioden 1970–2000. Intressant är även USA:s relativt goda placering bland länderna ovan, trots att landet var bland de absolut rikaste redan vid jämförelseperiodens början. Det finns en naturlig utveckling som innebär att relativt fattiga länder kan växa snabbare med viss automatik. Men det finns också en uppenbar och tydlig variation i tillväxt bland redan från början rika länder.

Även den regionala BNP-utvecklingen har varit svag

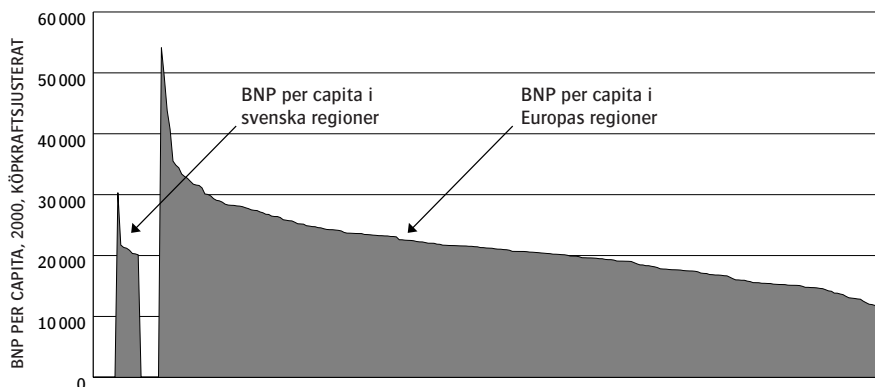
Länder är stora jämförelseobjekt. Ett lands BNP och BNP per capita blir ett genomsnitt av den ekonomiska standarden i en rad mindre delar av landet. Dessa regioner kan sinsemellan ha väsentligt olika ekonomiskt västånd. Ett viktigt komplement till jämförelser mellan länder kan därför vara att studera tillväxt ur ett regionalt perspektiv.

Den relativt svaga tillväxten i BNP per capita i Sverige bidrar självklart även till att den regionala tillväxten i länen har varit övervägande svag. Detta framgår tydligt av nedanstående diagram, som illustrerar BNP per capita regionalt i Sverige och i Europa 2000.

Till de rikaste regionerna i Europa hör London, Bryssel och Hamburg, som samtliga har en BNP per capita över 40 000 euro. I princip är det endast en svensk region som har relativt stark ekonomi i ett europeiskt perspektiv, och det är Stockholms län. Övriga regioner i Sverige är relativt fattiga och tillhör samtliga den fattigare halvan av samtliga Europeiska regioner.

Förutom just Stockholm förefaller skillnaden i BNP per capita mellan regioner i Sverige att vara förhållandevis små. Detta är något förvånande mot bakgrund av den bild som ofta ges i media där vissa glesbygder framställs som betydligt fattigare än andra delar av landet. Möjligen stämmer detta på kommunal nivå, men på länsnivå förefaller skillnaderna vara små. Utom när jämförelsen görs just med Stockholm.

Diagram 3:4. BNP per capita år 2000 i europeiska regioner, NUTS2-nivå, köpkraftsjusterat, euro.

Källa: Statistiska centralbyrån

Anmärkning: NUTS är en nomenklatur för statistiska, territoriella enheter som används inom EU:s regionalpolitik. NUTS2 omfattar regioner med 80 000–3 miljoner invånare.

Disponibla inkomster och köpkraft

Så långt ekonomins utveckling ur ett makroperspektiv. En viktig utgångspunkt i denna bok är att BNP-utvecklingen är betydligt viktigare än ett abstrakt makroekonomiskt mått. På olika sätt speglar BNP per capita och dess utveckling levnadsstandarden för människor i ett land. Det kanske mest konkreta är människors inkomster, något som ägnas stor uppmärksamhet i kapitel fyra. I en snabbt växande ekonomi med hög nivå på BNP per capita kommer också lönenivåerna att vara höga. Därför jämför vi nedan inkomster i Sverige och i ett antal övriga OECD-länder. Det vanligast förekommande måttet i den internationella statistiken är individens och hushålls disponibla inkomster.

Det finns en uppenbar svårighet med att jämföra disponibla inkomster. Dessa styrs nämligen både av den ekonomiska tillväxten och av landets skattenivå. Det kan antas finnas en tydlig koppling mellan hushållets bruttolön, inklusive sociala avgifter, och BNP per capita. Bruttolönerna i en rik ekonomi blir högre än i en relativt fattigare ekonomi. Inkomsten efter skatt (och i förekommande fall efter skatt och bidrag, vilket är disponibel inkomst) bestäms däremot förutom av bruttolönens nivå också av skatternas och bidragens

nivåer. I en ekonomi med låga skatter blir nettolönen och den disponibla inkomsten naturligtvis högre än i en ekonomi med högre skatter. Skatterna kan dock till betydande del förväntas ge individerna varor och tjänster som de annars skulle ha betalat ur den egna plånboken. Argumentet lyder ungefär: ”I en lågskatteekonomi blir de disponibla inkomsterna högre. Samtidigt måste dessa användas för att köpa varor, tjänster och försäkringar som det offentliga betalar i en högskatteekonomi. När detta är köpt är det inte säkert att den disponibla inkomsten som är över ligger på en högre nivå i lågskatteekonomin än i högskatteekonomin.” Mot detta kan anföras att friheten att själv disponera sin inkomst har ett stort värde i sig. Hushållen kan, med en högre disponibel inkomst men mindre välfärdsåtagande, själva välja om de skall köpa försäkringar för inkomstbortfall eller lägga pengarna på annat.

EKONOMISK UTVECKLING LEDER TILL BÄTTRE BILAR

USA hade år 2000 en 3,5 gånger högre bilkonsumtion än den svenska motsvarigheten. Detta innebär givetvis att svenskar åker i mindre och äldre bilar. Att den svenska bilparken blir äldre och äldre beror till stor del på Sveriges sämre ekonomiska utveckling.

Källa: HUI:s kommande publikationer.

Det går helt enkelt inte att resonera sig fram till vad som är definitivt rätt och fel i detta sammanhang. Till stor del är detta en värderingsfråga. En jämförelse av länders disponibla inkomster som endast tar hänsyn till variationer i BNP-nivån, och inte påverkas av länders olika val av storlek på den offentliga sektorn, skulle kräva att varje lands trygghetssystem, utbildningssystem, sjukvård m m analyserades för att i nästa steg för varje land justera den disponibla inkomsten för förmodade nödvändiga utlägg för dessa varor, tjänster och försäkringar. Oss veterligen har en sådan analys aldrig gjorts i detalj, troligen därför att arbetsinsatsen skulle vara mycket stor. En sådan analys ryms inte inom ramen för denna studie. Vi anser dock att skillnaderna i disponibel inkomst är så stora mellan länder att de förtjänar att redovisas.

Ett vanligt förekommande mått i dessa sammanhang är att jämföra industriarbetarlöner, vilket görs i nedanstående tabell.

Tabell 3:2. Industrierbetares inkomst 1998 efter skatt omräknat med köpkraftspariteter.

	Total bruttolön inkl arbetsgivaravg	Inkomst efter skatt och eventuella egenavg, kr	Procent av bruttolönen	Procent av bruttolön + arbetsgivaravg.
Japan	293 750	235 000	93	80
Schweiz	318 571	223 000	78	70
Kanada	317 794	216 100	73	68
USA	305 652	210 900	74	69
Storbritannien	287 647	195 600	75	68
Norge	306 032	192 800	70	63
Nederländerna	320 893	179 700	66	56
Danmark	319 643	179 000	57	56
Belgien	401 628	172 700	58	43
Tyskland	350 833	168 400	58	48
Italien	314 906	166 900	71	53
Österrike	291 667	157 500	71	54
Finland	290 784	148 300	65	51
Spanien	240 328	146 600	80	61
Frankrike	279 423	145 300	73	52
Sverige	295 306	144 700	66	49

Källor: Fakta för skattebetalare 2001 och egna beräkningar.

Anmärkning: Inkomsten är omräknad med köpkraftspariteter. I kolumnerna längst till höger redovisas också inkomsten i procent av bruttolönen och av hela bruttolönen, d v s bruttolön inklusive arbetsgivaravgifter.

Av tabellen framgår att Sverige har låg köpkraft för industrierbetare, med de reservationer som gjorts ovan. Inget land har lägre nettolön för industrierbetare. En viktig förklaring ges av kolumnen längst till höger, lörens andel av den totala lönekostnaden (lön plus arbetsgivaravgifter). I Sverige går mer än hälften bort i inkomstskatt och sociala avgifter. Något förvånande har två länder, Belgien och Tyskland, högre skatter på industrierbetarens lön, vilket syns i kolumnen längst till höger. I dessa två länder får industrierbetaren endast 43 respektive 48 procent av den totala lönen i plånboken, att jämföra med 49 procent i Sverige. Belgien är ett tydligt exempel på ett land där tillväxt betyder mycket för industrierbetarens lön. Skatten på arbete är till och med högre än i Sverige, samtidigt som industrierbetarlönen är 19 procent högre, efter skatt.

Ett annat sätt att belysa tillväxtens betydelse för vad människor kan köpa är att studera köpkraft i regioner. En undersökning baserad på statistik från

Eurostat möjliggör en sådan analys. Från denna har vi köpkraftsdata från 15 EU-länder plus Norge uppdelade på regioner. Totalt är dessa länder uppdelade i 1 131 regioner. Köpkraften är sedan beräknad som disponibel inkomst justerad med köpkraftspariteter. Köpkraften i regionen beräknas som ett index i förhållande till genomsnittet för regionerna. Nedan redovisar vi resultatet för de fem rikaste regionerna, de fem fattigaste och Sveriges samtliga.

De fem rikaste regionerna ligger i Schweiz, Luxemburg och Frankrike, och de ligger samtliga kraftigt över genomsnittet för alla regioner. De fem fattigaste regionerna finns i Grekland och har mycket låg köpkraft. De svenska regionerna placerar sig mellan 366 (Stockholm) och 992 (Gotland). Det är också värt att notera att samtliga svenska regioner, utom Stockholm, med god marginal ligger på den nedre halvan av rankingen. Stockholm är vidare den enda regionen som har högre köpkraft än medelregionen i denna undersökning, vilket också är fallet om man tittar på BNP per capita.

Således kan konstateras att Sverige har relativt låga nettolöner och disponibla inkomster i ett internationellt perspektiv. Detta beror både på en relativt låg nivå på BNP per capita och på höga skatter och därtill hörande omfattande välfärdsåtagande. Liksom i fallet med BNP är detta ett resultat av hur de disponibla inkomsterna har växt över tiden. I nedanstående diagram redovisas hur utvecklingen av de disponibla inkomsterna har varit under perioden 1970–2000 för Sverige, i EU som helhet samt i USA och Schweiz.

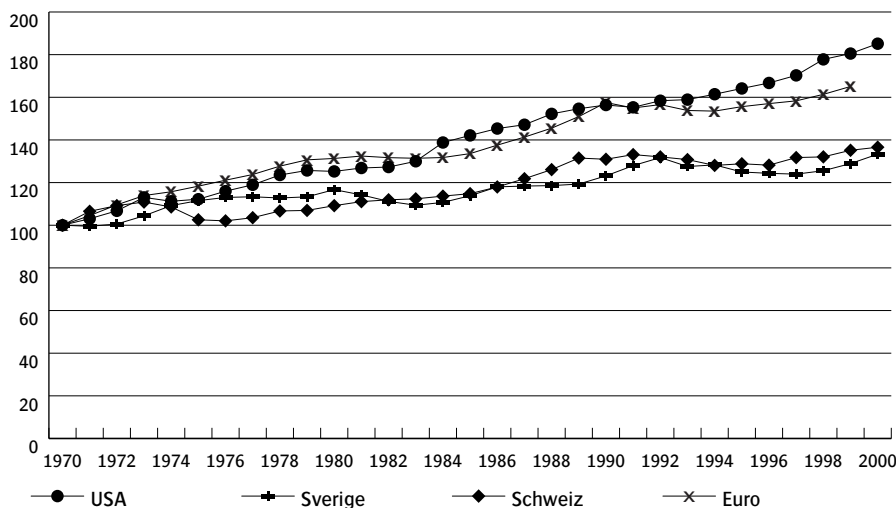
Tabell 3:3 De fem rikaste, de fem fattigaste och samtliga Sveriges regioner baserat på köpkraft, ranking och index (genomsnitt av alla EU:s regioner = 100)

Ranking	Land	Region	Index, EU-snitt = 100
1	Schweiz	Genève	207,5
2	Frankrike	Paris	182,9
3	Schweiz	Zug	181,4
4	Luxemburg	Luxemburg	176,2
5	Schweiz	Basel-Stadt	175,8
366	Sverige	Stockholms län	114,7
755	Sverige	Västmanlands län	99,4
770	Sverige	Skåne län	98,3
773	Sverige	Södermanlands län	98,2
782	Sverige	Hallands län	97,8
789	Sverige	Jönköpings län	97,5
803	Sverige	Örebro län	96,9
804	Sverige	Västergötlands län	96,9
808	Sverige	Uppsala län	96,7
815	Sverige	Östergötlands län	96,4
820	Sverige	Gävleborgs län	96,1
821	Sverige	Västernorrlands län	96
847	Sverige	Norrbottnens län	94,7
848	Sverige	Dalarnas län	94,6
853	Sverige	Blekinge län	94,4
864	Sverige	Värmlands län	93,7
868	Sverige	Kronobergs län	93,6
884	Sverige	Västerbottens län	92,3
887	Sverige	Kalmar län	92,2
912	Sverige	Jämtlands län	90,8
992	Sverige	Gotlands län	84,2
1127	Grekland	Thesprotia	49,9
1128	Grekland	Ileia	49,1
1129	Grekland	Lakonia	48,5
1130	Grekland	Fokida	44,2
1131	Grekland	Evrytania	37,9

Källor: Eurostat samt underlag till artikel av H Okonotua i *Fri köpenskap*, nr 33, 2002.

Anmärkning. Köpkraft definieras som köpkraftsjusterad disponibel inkomst.

Diagram 3:5. Utvecklingen av disponibel inkomst per capita i Sverige, USA, Schweiz och EU, åren 1970–2000, fasta priser, index 1970 = 100.

Källa: Statistiska centralbyrån och egna beräkningar.

Utvecklingen påminner i stort om den tidigare redovisade BNP-utvecklingen över tiden. USA:s BNP per capita har växt snabbt, och USA har också haft en snabb utveckling av de disponibla inkomsterna per capita. Sverige, som växt betydligt långsammare vad gäller BNP per capita, har också haft en långsammare utveckling av de disponibla inkomsterna. Schweiz utgör ett undantag med hög tillväxt men relativt svag utveckling av de disponibla inkomsterna. Detta hänger i stort sett samman med att Schweiz under motsvarande period har höjt skattetrycket med en tredjedel. Mer om detta senare.

Genomgången av BNP- och inkomstutveckling så långt visar tydligt hur den tidigare framgångsrika svenska ekonomiska utvecklingen i mångt och mycket har vänts till sin motsats. Från att ha varit det uppenbara framgångslandet framstår dagens Sverige mer som en ekonomisk förlorarnation.

Till vad kan inkomster användas? – Konsumtion och förmögenheter

Det finns förstås mängder av statistik som mäter ekonomisk utveckling i ett land. Hittills har vi inriktat oss på olika inkomstmått. En spegelbild av denna utveckling framträder om man studerar vad inkomsterna används till. I före-

gående avsnitt analyserade vi inkomstutvecklingen på olika sätt i OECD-området. Inkomsterna kan sedan användas för privat konsumtion och sparande, båda mycket viktiga mått på materiell välfärd. Som vi skall se halkar Sverige efter betänkligt även i detta avseende.

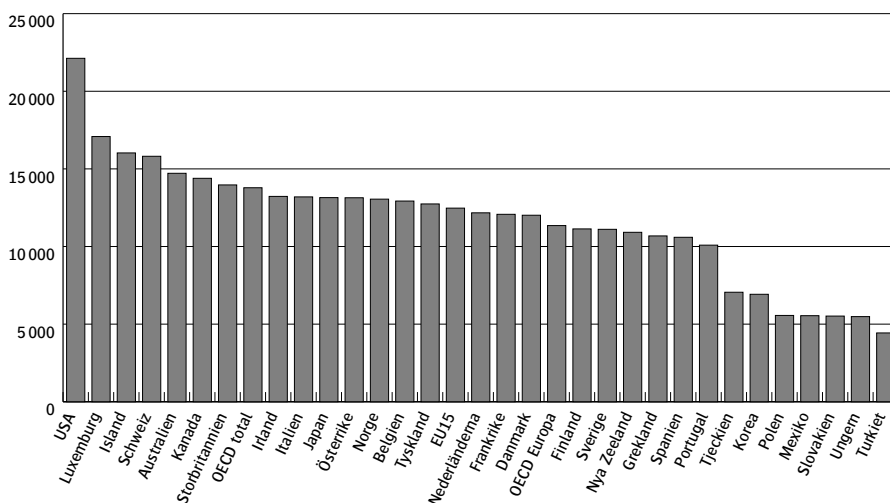
Ju rikare land desto mer kan man konsumera

Privat konsumtion är en viktig välfärdsindikator. I grunden handlar detta om människors möjlighet att själva bestämma över sin konsumtion. Det handlar om möjligheten att åka i en ny trafiksäker bil, maten man äter, mängden trevliga och tidsbesparande restaurangbesök, möjligheten att uppleva en kreativ fritid med mera. Som vi nämnt handlade det stora ekonomiska uppsvinget i Sverige under folkhemmets gyllene period, till betydande del om breda folklagers ökade möjlighet att konsumera den nya tidens produkter. Vi tror inte att detta är mindre viktigt i dag, även om vissa "trendanalytiker" hävdar att så är fallet. Att kunna ta del av teknikutvecklingens nya produkter är minst lika viktigt i dag. Som exempel kan nämnas vikten av att ha tillgång till dator och Internet, eller att kunna "köpa tid" genom konsumtion av bra färdigmat eller tjänster.

I detta avsnitt kommer vi att analysera den privata konsumtionen som förstås intimt hänger samman med BNP-utvecklingen. I en ekonomi med hög BNP per capita blir inkomsterna höga, vilket driver upp den privata konsumtionen. Att jämföra privat konsumtion mellan länder är dock förknippat med samma sorts svårigheter som att jämföra disponibel inkomst. Olika länders val av offentligt åtagande påverkar via skattepolitiken det privata konsumtionsutrymmet. Samtidigt som högskatteländerna via offentliga sektorn erbjuder en del av det som i lågskatteländer registreras som privat konsumtion.

Av denna anledning redovisar vi två mått på privat konsumtion. Det ena är en sammanställning av privat konsumtion per capita i dollar, omräknat med 1995 års köpkraftspariteter. Det vill säga ett officiellt mått på privat konsumtion. Det andra är ett försök att justera för olika länders skattepolitik. Vi har helt enkelt beräknat hur stor andel den privata konsumtionen per capita utgör av BNP per capita i Sverige och beräknat denna andel på de andra ländernas BNP per capita. Förenklat blir detta ett mått på hur stor den privata konsumtionen i de olika länderna skulle vara om de hade Sveriges skattepolitik. I detta fall blir BNP per capita helt avgörande för den privata konsumtionsnivå. Detta mått benämner vi *justerad privat konsumtion per capita*.

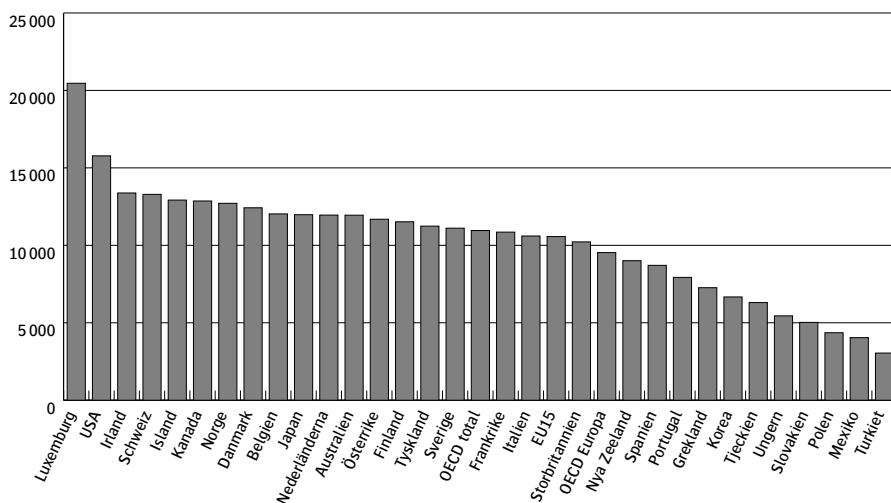
Diagram 3:6. Privat konsumtion per capita i OECD år 2000, US-dollar i 1995 års priser och köpkraftspariteter.

Källa: Statistiska centralbyrån

Bilden av den officiella privata konsumtionen blir liktydig när vi studerar BNP per capita. De rika länderna har ett stort avstånd till Sverige. Sverige befinner sig helt klart i den lägre delen av konsumtionshierarkin, framför allt om vi exkluderar de fattigaste länderna. Det skiljer 11 000 dollar (i 1995 års köpkraftspariteter), eller nästan 100 procent, i privat konsumtion per person beroende på om en person bor i USA eller i Sverige. En amerikan har alltså nästan dubbelt så stor privat konsumtion som en svensk. Det skiljer knappt 3 000 dollar mellan Sverige och OECD-genomsnittet. Att Sverige ligger sämre till när det gäller privat konsumtion jämfört med BNP beror på Sveriges höga skatter, som pressar ned konsumtionsutrymmet.

Diagram 3:7. Justerad privat konsumtion per capita i OECD år 2000, US-dollar i 1995 års priser och köpkraftspariteter.

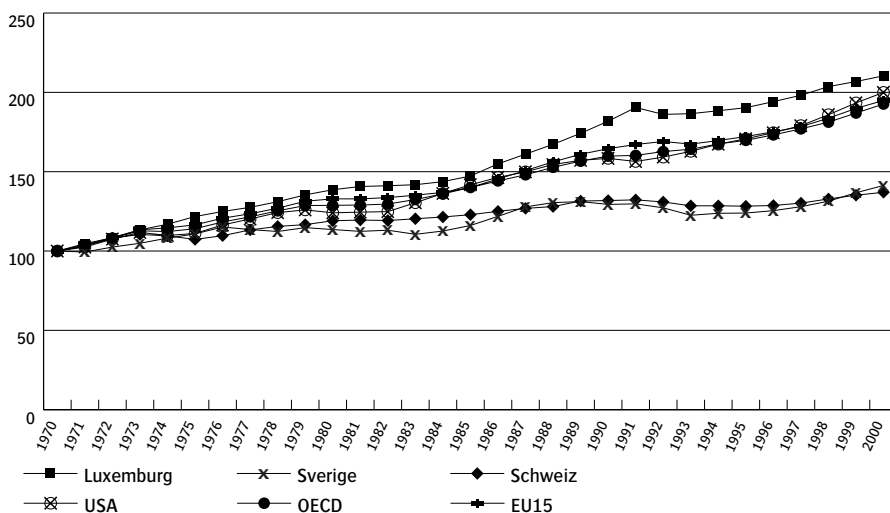
Källor: Statistiska centralbyrån samt egna beräkningar

Bilden ändras inte särskilt mycket när vi studerar den justerade privata konsumtionen. Sveriges position flyttas upp något, vilket förstås är naturligt när de andra länderna "belastas" med det svenska skattesystemet. Men fortfarande slår den betydligt högre BNP-nivån igenom i de rikare länderna. Skillnaderna jämfört med de rikaste länderna är stora även när vi försöker rensa för skattesystemets inverkan. I den beräkning som redovisas ovan skiljer det 4 700 dollar i privat konsumtion mellan individen i USA och i Sverige. Avståndet till personen i Luxemburg är 9 300 dollar. Den enskilda individen i dessa länder skulle alltså ha i storleksordningen mellan 40 000 och 90 000 kronor per år mer att handla för – efter att ha betalat svenska skatter. Notera att det är per person. För ett hushåll på t ex 3 personer handlar det om möjligheten att konsumera betydligt mer än svenska hushåll. Räkneexemplet visar tydligt på kopplingen mellan BNP-nivå och privat konsumtion. Uppenbart har Sveriges relativt låga BNP per capita stor inverkan på svenskarnas möjlighet att konsumera.

Liksom i fallet med BNP är nivåerna för den privata konsumtionen ett resultat av en mångårig tillväxt. Små skillnader i ökningstakt varje år resulterar

till sist i stora skillnader i nivå. I diagrammet nedan visar vi utvecklingen av den privata konsumtionen per capita sedan år 1970 för Sverige och några av de rikaste länderna samt för EU och OECD som helhet. Notera att diagrammet redovisar den faktiska och ej den justerade privata konsumtionen.

Diagram 3:8. Utveckling av privat konsumtion per capita (fasta priser) åren 1970–2000, index: 1970 = 100.

Källa: Statistiska Centralbyrån

Som förväntat följer utvecklingen av den privata konsumtionen väl mönstret för den tidigare redovisningen av BNP-utvecklingen. Ett undantag är Schweiz, där den privata konsumtionen utvecklats relativt långsamt. Detta förklaras av att skattetrycket under perioden har höjts med nästan 13 procentenheter av BNP. De fyra andra jämförelseobjekten har fördubblat, eller nästan fördubblat, den privata konsumtionen i fasta priser under de senaste 30 åren. I Sverige uppgår denna ökning till knappt 50 procent.

Under lång tid har konsumtionen utvecklats betydligt snabbare i de rikaste länderna jämfört med i Sverige. Vad säger detta oss? Klart är att den privata konsumtionen i Sverige halkar efter. Det blir allt svårare för svenskar att ta

del av de konsumtionsmöjligheter som den ständiga ekonomiska och tekniska utvecklingen erbjuder. Vi är på väg mot en situation där saker som i vissa länder är självklarheter kan komma att betraktas som yttersta lyx i Sverige.

ATT UPPRÄTTHÅLLA LAG OCH ORDNING

En amerikansk polis har en medianlön på \$42 466. I Sverige är motsvarande lön 30 671. Att vi i Sverige har dåligt med poliser vet vi alla, att de tjänar väldigt dåligt med pengar i jämförelse med rikare länder är inte lika uppenbart. Det är säkerligen betydligt roligare att vara polis med \$12 000 mer i lön.

Källa: <www.mnworkforcecenter.org> för amerikanska data och <www.scb.se> för svenska.

God inkomstutveckling ger höga förmögenheter

En viktig aspekt på materiell välfärd är hushållens nettoförmögenhet, d v s totala tillgångar minus skulder. Ytterst är det förmögenhet som ger hushåll trygghet och självbestämmande. I USA är medelförmögenheten för hushåll 288 000 dollar, i Sverige är den 69 000 dollar (köpkraftsjusterat). Långt upp i den svenska medelklassen är det ovanligt med finansiella tillgångar. I många fall täcker värdet på bostaden ganska exakt lånens storlek. I Sverige riktar pantbankerna då och då reklam till den breda medelklassen med budskapet att en oväntad utgift på 5 000 kronor kan finansieras med försäljning av tillgångar – som mormors vigselring. Den nu (januari år 2003) avgående vänsterpartiledaren Gudrun Schyman berättar i Sveriges Radio att hon kommer att tvingas ta ett lån för sin skatteskuld som är i storleksordningen 90 000 kronor.

Detta är tydliga, om än något anekdotiska, indikationer på att stora grupper i Sverige i princip står utan sparade tillgångar. I grunden finns en tydlig koppling mellan BNP-, inkomst- och förmögenhetsnivå.

De disponibla inkomsterna kan således inte bara användas för detaljhandel och privatkonsumtion. De kan också investeras i realkapital (egna hem) eller sparas. Detta kan så småningom skapa en förmögenhet för hushållet. Förmögenheten brukar beräknas som hushållets samlade tillgångar värderade till marknadspris minus hushållets totala skulder. Förmögenheten mätt på detta sätt är en central variabel, eftersom den utgör hushållets trygghet i form av en buffert för oförutsedda händelser.

Tabell 3:4. Hushållens förmögenhet i Sverige år 2000, medelvärden (i tusentals kronor) och gränsvärden för att tillhöra decil 5 i förmögenhetsfördelningen.

	Medelvärden, alla	Gränsvärde percentil 50
Eget hem	328	0
Bostadsrätt	76	0
Fritidshus	48	
Övriga reala tillgångar	95	0
Finansiella tillgångar	329	53
Övriga tillgångar	30	0
Skulder	-250	68
Nettoförmögenhet	658	155

Källa: Statistiska Centralbyrån

Tabellen ovan ger en mer statistisk bild av vårt tidigare konstaterande att många hushåll i Sverige tycks ha svårt att klara oförutsedda utgifter. Förmögenhetsfördelningen är mycket skev i Sverige, liksom i övriga industriländer, vilket innebär att skillnaden mellan medel- och medianvärden är stor. Således kan konstateras att medelförmögenheten i Sverige uppgår till 658 000 kronor, men att medianförmögenheten endast uppgår till 155 000 kronor. Samma sak kan konstateras för hushållens finansiella tillgångar. Medelhushållet har drygt 300 000 kronor på banken, medan medianhushållet endast har 53 000 kronor. Hälften av alla hushåll i Sverige har således 50 000 kronor eller mindre på banken.

Detta är låga nivåer jämfört med många andra industriländer. Nedan redovisas nettoförmögenheten i procent av disponibel inkomst för ett medelhushåll i åtta länder.

Tabell 3.5. Nettoförmögenhet för medelhushållet år 2000 (1999 för Italien och Japan) i procent av den disponibla inkomsten.

Land	Nettoförmögenhet
Japan	752,9
Storbritannien	725,3
Frankrike	619,3
Tyskland	585,8
USA	582,6
Italien	553,8
Kanada	503,5
Sverige	300,7

Källor: OECD Economic outlook och egna beräkningar baserade på specialkörningar från Statistiska centralbyrån.

Som framgår har det svenska medelhushållet väsentligt lägre nettoförmögenhet än övriga länder. Som andel av den årliga disponibla inkomsten har de tre bästa länderna i detta avseende mer än dubbelt så hög nettoförmögenhet som det svenska hushållet. Notera även att de disponibla inkomsterna i Sverige är mindre än i de andra länderna. Detta betyder att den absoluta storleken på förmögenheterna är betydligt större i de andra länderna.

Vad statistiken säger är att stora grupper i Sverige är beroende av de offentliga bidragssystemen när något oförutsett inträffar. I många andra länder har dessa grupper i stället betydligt större möjlighet att själva parera olika former av inkomstbortfall, t ex på grund av arbetslöshet eller sjukdom, och plötsliga större utgifter, som inköp av ny värmepanna eller omläggning av taket.

DET ÄR TRYGGT ATT BO I SITT EGET HEM

Andelen i Minnesota som äger sitt eget hem är 74,6 procent. I Sverige är samma andel (inklusive de som bor i bostadsrätt) 61,3 procent. Detta innebär inte bara att familjer i Minnesota njuter en högre trygghet vad det gäller sitt eget boende utan även att den ekonomiska tryggheten i form av eget investerat kapital är högre.

Källa: <www.fedstats.gov/qf/states/27000.html> för amerikanska data och <www.scb.se> för svenska.

4. Sverige i jämförelse med USA – vad innebär decennier av högre tillväxt?

Sverige skall jämföra sig med de mest framgångsrika ekonomierna

Som framgick av föregående kapitel har den svenska ekonomiska utvecklingen varit relativt dålig sedan slutet av 1960-talet jämfört med många andra länder i den industrialiserade världen. Detta gäller i synnerhet om man jämför den svenska utvecklingen med den i USA.

Givet att Sverige en gång var ett av de rikaste länderna är det av intresse att jämföra sig med ett land som har lyckats hålla sig kvar på toppen. I företagets värld är det vanligt med *benchmarking*, att man jämför sig med dem som är ”bäst i klassen” för att tydliggöra skillnader och försöka dra så mycket lärdom som möjligt av detta. En närmare jämförelse mellan Sverige och USA kan visa vad en långsiktigt sämre ekonomisk utveckling innebär, samt vad det kan komma att innebära för Sverige om den ekonomiska tillväxten förbättras i framtiden.

När Sverige jämförs med USA, vilket har gjorts i många sammanhang, är ett problem att Sverige jämförs med *hela* USA. Detta är problematiskt, då man snarare bör definiera USA som en kontinent med ett stort antal regioner, vars ekonomiska utveckling och välståndsnivå skiljer sig mycket åt. Att jämföra Sverige med USA kan vara relevant som en första approximation, men det finns all anledning att jämföra den svenska utvecklingen med amerikanska regioner/delstater som liknar Sverige även mer i detalj.

Syftet med detta kapitel är att jämföra Sverige och USA samt att jämföra Sverige med USA:s delstater. Jämförelsen fokuserar framför allt på skillnader i BNP per capita, men för att ytterligare konkretisera skillnaderna mellan Sverige och USA tittar vi närmare även på hushållsinkomster – hur stor andel av hushållen som kan klassificeras som låginkomsttagarhushåll – samt detaljhandelskonsumtionen.

Stora skillnader mellan Sverige och USA

Den amerikanska ekonomin har under lång tid varit en av de starkaste i världen. Den var det på 1950- och 60-talen, på 70- och 80-talen och den är det fortfarande. Även Sverige har varit en av världens snabbast växande ekonomier, men det var över 30 år sedan. Under de senaste decennierna har den svenska ekonomiska utvecklingen tappat tempo gentemot många länder, och Sverige har fallit en topplacering i den sk välståndsligan till en plats betydligt längre ner.

Att jämföra två länder som har haft olika utveckling men som länge ansågs vara två exempel på att god ekonomisk utveckling kan uppnås på olika sätt är intressant. Inte minst för att de båda ekonomiska modellerna har haft helt olika utveckling de senaste decennierna. I tabell 4:1 illustreras utvecklingen för BNP per capita sedan 1970.

Tabell 4.1. BNP per capita åren 1970-2000, 1995 års priser, dollar, köpkraftsjusterat.

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	1970-2000 (%)
Sverige	14 555	16 236	17 098	18 660	20 586	20 636	24 100	66
USA	16 890	18 378	20 955	23 326	26 084	27 895	32 629	93

Källa: OECD.

Skillnaden är dramatisk. Sedan 1970 har den amerikanska ekonomin nästan fördubblats, medan utvecklingen har varit betydligt mer stillsam i Sverige. BNP per capita har ökat med cirka 66 procent.

BNP per capita är betydligt högre i USA

Som en konsekvens av den relativt dåliga ekonomiska utvecklingen i Sverige har skillnaden mellan svensk BNP per capita och amerikansk BNP per capita blivit mycket stora. Tabell 4:2 visar att USA:s BNP per capita år 1999 är på knappt 310 000 kronor medan motsvarande värde för Sverige är 223 000 kronor. BNP per capita är således 40 procent högre i den amerikanska ekonomin, eller cirka 90 000 kronor per capita.

Tabell 4:2. Jämförelse av BNP, privat konsumtion och detaljhandelsförsäljning, per capita, år 1999, köpkraftsjusterat, 2000 års priser.

	BNP per capita	Privatkonsumtion per capita		
		Totalt	Detaljhandelsförsäljning	Övrig privat konsumtion
USA	307 000	206 000	69 000	137 000
Sverige	223 000	113 000	38 000	75 000

Källor: OECD och US Census samt egna beräkningar.

Vilket också innebär att den privata konsumtionen är mycket större. Bruttonationalprodukten är lika med det totala förädlingsvärdet i en ekonomi, och förädlingsvärdet kan hänföras till kapitalets bidrag till förädlingsvärdet och till arbetets bidrag. Om BNP per capita växer kommer lönerna att stiga. Med stigande inkomster får befolkningen disponera över allt större resurser. Dessa resurser kan användas till sparande eller konsumtion. Ju rikare ett land är desto mer utrymme finns det för både sparande och privat konsumtion. Den amerikanska ekonomins höga inkomster torde följaktligen också innebära hög privat konsumtion per amerikan. Som också framgår av tabellen finns det stora skillnader när det gäller konsumtionen per capita. I USA är den privata konsumtionen per capita 206 000 kronor, medan den i Sverige är 113 000 kronor. En genomsnittsamERICAN har, med andra ord, nästan dubbelt så stor privat konsumtion som en svensk.

ATT LÄSA GER KUNSKAP...

Att arbeta med böcker kan vara lönsamt. Om man bor i Minnesota så är det inte orimligt att räkna med att ett arbete som bibliotekarie kan generera runt \$43 000, i jämförelse med det så kan svenska bibliotekarier med en förväntad lön kring \$20 000 knappast vara nöjda. En god ekonomisk utveckling gynnar således även yrken där förbättringar av produktiviteten är relativt begränsade.

Källa: <www.mnworkforcecenter.org> för amerikanska data och <www.scb.se> för svenska.

En del av skillnaden kan förklaras med att en större del av tex "vård-skola-omsorg" betalas privat i USA, och att skatterna därmed är lägre. Men även

om man tar hänsyn till detta föreligger det mycket stora skillnader mellan Sverige och USA. Ett sätt att ta hänsyn till skatternas betydelse för den privata konsumtionen är att anta att den privata konsumtionens andel av BNP i USA var lika stor som i Sverige, d v s 50 procent. Det innebär att den privata konsumtionen justeras på samma sätt som i kapitel 3.¹⁰ Givet detta antagande är den privata konsumtionen i USA ungefär 150 000–160 000 kronor, d v s 40 000–50 000 kronor högre i än i Sverige. De observerade skillnaderna mellan USA och Sverige är med andra ord stora och går inte enbart att härleda till skillnader i skatter och välfärdssystem.

Höga inkomster innebär också stora möjligheter till detaljhandelskonsumtion. Högre inkomster innebär alltså ökade konsumtionsmöjligheter, och en viktig del av konsumtionen är detaljhandeln. Detaljhandelskonsumtionen består i sin tur av konsumtion av dagligvaror och sällanköpsvaror. Detaljhandelsförsäljning i USA var 1999 knappt 1 900 miljarder dollar (2000 års priser).¹¹ Omräknat i per capita-termer och köpkraftsjusterat motsvarar detta en detaljhandelsförsäljning på ungefär 69 000 kronor per capita. Jämfört med en svensk konsument, som i genomsnitt konsumerar för 38 000 kronor, är det uppenbart att med stigande inkomster kan man öka sin konsumtion.

Det är mycket få grupper i Sverige som uppnår en detaljhandelskonsumtion på 69 000 kronor per capita. När de stora detaljhandelsföretagen gör nyetableringar anses exempelvis Stockholmsregionen ofta som den intressantaste regionen i Sverige, och detsamma gäller de fastighetsägare som bygger stora köpcentra. Orsaken till att Stockholmsregionen är extra intressant är bl a att detaljhandelsköpkraften ligger 10–15 procent högre än i resten av Sverige.¹² En stockholmare förväntas i genomsnitt årligen göra inköp i detaljhandeln för 40 000–45 000 kronor, vilket är långt mindre än genomsnittsamertkanen.

10. Det bör betonas att detta bara är ett antagande. Om USA valde att införa ett svensk skattesystem skulle den tillväxt som USA har haft under mycket lång tid med största sannolikhet inte ha varit möjlig i och med att en stor offentlig sektor/höga skatter påverkar ett lands tillväxt negativt. Se Fölster & Henrekson (2001) samt det avslutande kapitlet.

11. Med detaljhandel avses det som brukar kallas egentlig detaljhandel, vilket enligt svensk definition är all detaljhandel exklusive bilförsäljning och bilverkstäder, apoteksförsäljning och systembolagsförsäljning. Statistik för den amerikanska detaljhandeln finns bl a i tabell 1 under <www.census.gov/svsd/www/artstbl.html>. I den svenska definitionen av egentlig detaljhandel är apoteks- och systembolagshandel inte inkluderade. Om man inkluderar dessa två poster skulle den svenska detaljhandelsförsäljningen ökat något.

12. Befolkningsmängden och befolkningstillväxten i Stockholmsregionen spelar givetvis också roll.

Det finns mycket pengar över till annan konsumtion

Den del av privatkonsumtionen som inte används för detaljhandelskonsumtion kan användas till boende, bilar och/eller konsumtion av privata och offentliga tjänster. Efter att amerikanerna har "shoppat loss" på Wal-Mart, Nordstroms eller Home Depot har de kvar knappt 140 000 kronor. När svenskarna har handlat på ICA, H&M eller Bauhaus har de kvar 75 000 kronor. Amerikaner har alltså dubbelt så mycket resurser att lägga på boende och olika typer av tjänster. Eller, med andra ord, när de har handlat alla sina varor har de mer pengar över än vad svenskarna totalt förfogar över för sin privata konsumtion. Om de vill kan de köpa högkvalitativ vård, universitetsutbildning i världsklass, åka på semester till Europa eller ta hjälp med att renovera huset. Möjligheter som är få svenskar förunnat.¹³

En jämförelse av Sverige och USA:s delstater

Stora skillnader råder mellan USA:s delstater. En del har mycket hög ekonomisk nivå, medan andra har betydligt sämre ekonomisk standard. Om Sverige vill jämföra sig med de mest framgångsrika regionerna i världen finns det all anledning att jämföra sig med många av USA:s delstater. En jämförelse av detta slag är möjlig i och med att det finns relativt mycket information på delstatsnivå.

VISSTE DU ATT...

Medelinkomsten i Minnesota var år 2001 \$32 791 och detsamma för Sverige var \$20 467. En inte helt obetydlig skillnad. De som i början av 1900-talet tog chansen att utvandra till Minnesota har gett sina efterkommande en betydligt behagligare framtid än vad de som stannade kvar har lyckats med.

Källa: <www.bea.doc.gov/bea/regional/data.htm> och <www.scb.se/statistik/ifo102/ifo102tab1.asp>

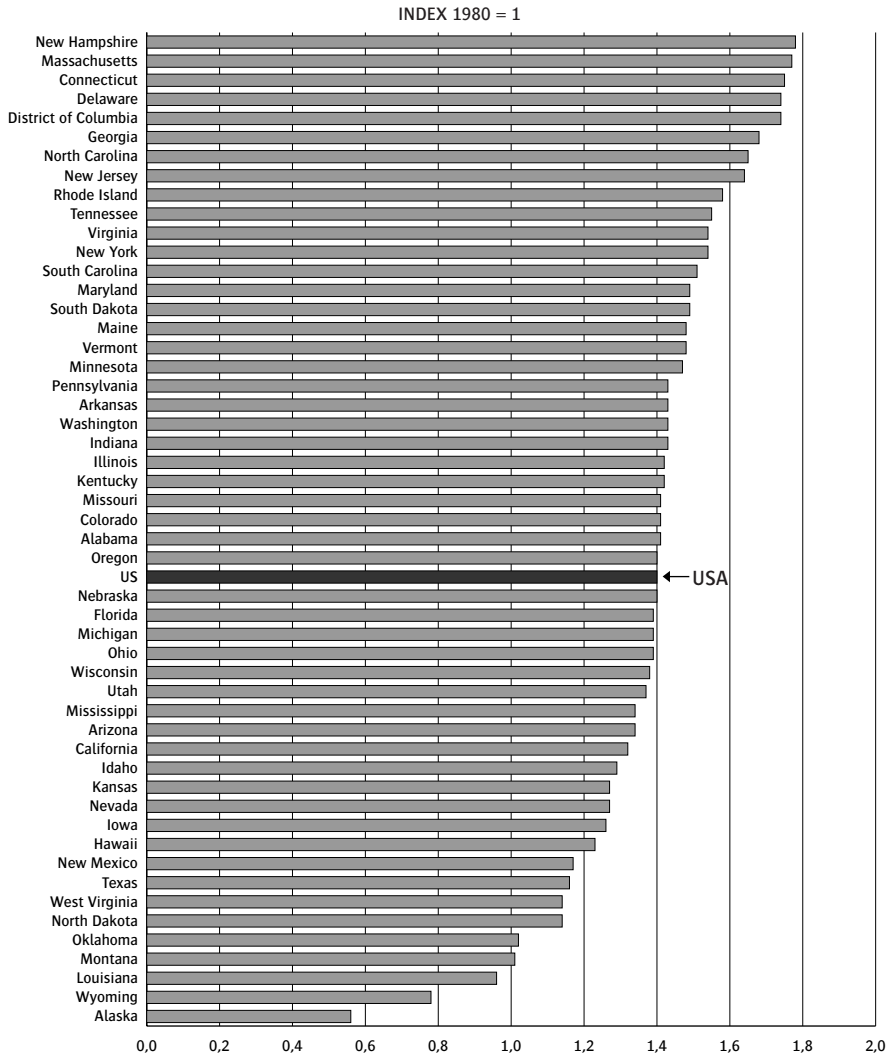
13. En intressant observation, om den stämmer, beskrevs 1 februari 2003 i *Svenska Dagbladet*, Näringsliv, i en artikel om frisyrtrenderna utomlands. Enligt en intervjuad frisyrexpert passar inte alla amerikanska frisyrier för svenska förhållanden i och med att amerikanskorna får håret fönat en gång i veckan. Detta kan givetvis handla om olika efterfrågan på frisyrier, men också återspegla den högre ekonomiska standarden i USA. Det behöver väl knappast påpekas att det är mycket ovanligt att svenska kvinnor fönar håret hos en frisör varje vecka.

Stora skillnader i tillväxt i de amerikanska delstaterna

Utvecklingen i olika amerikanska delstater skiljer sig åt. I diagram 4:1 illustreras utvecklingen i fasta priser för BNP per capita mellan åren 1980 och 1999. I USA finns delstater som har haft mycket stark utveckling, medan andra har utvecklats sämre.

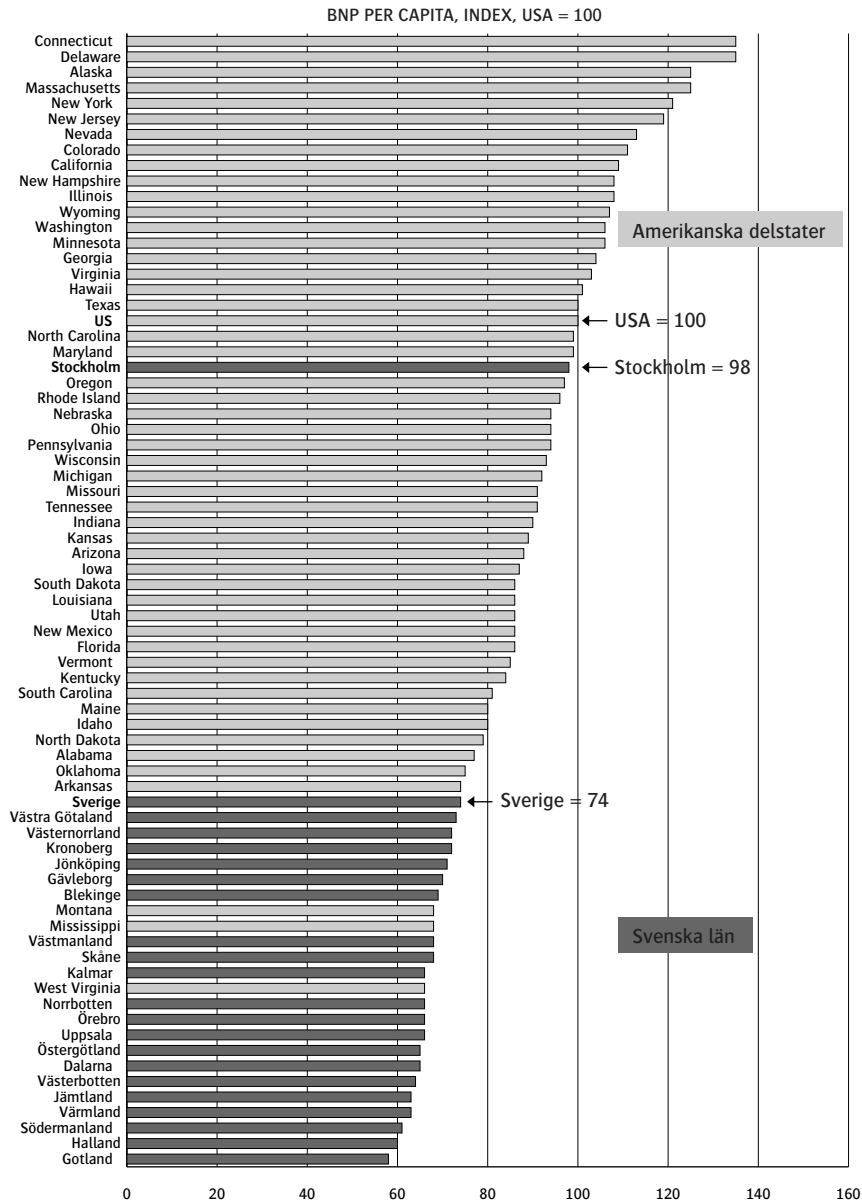
Bäst har utvecklingen varit i delstater som New Hampshire, Massachusetts och Connecticut, som ökade BNP per capita med nästan 75 procent. Sämst BNP-utveckling har det varit i Louisiana, Virginia och Alaska, vars BNP per capita var lägre i reala termer 1999 än 1980.

Diagram 4:1. Förändring av BNP per capita för USA och dess delstater mellan åren 1980 och 1999, index 1980 = 1, fasta priser.

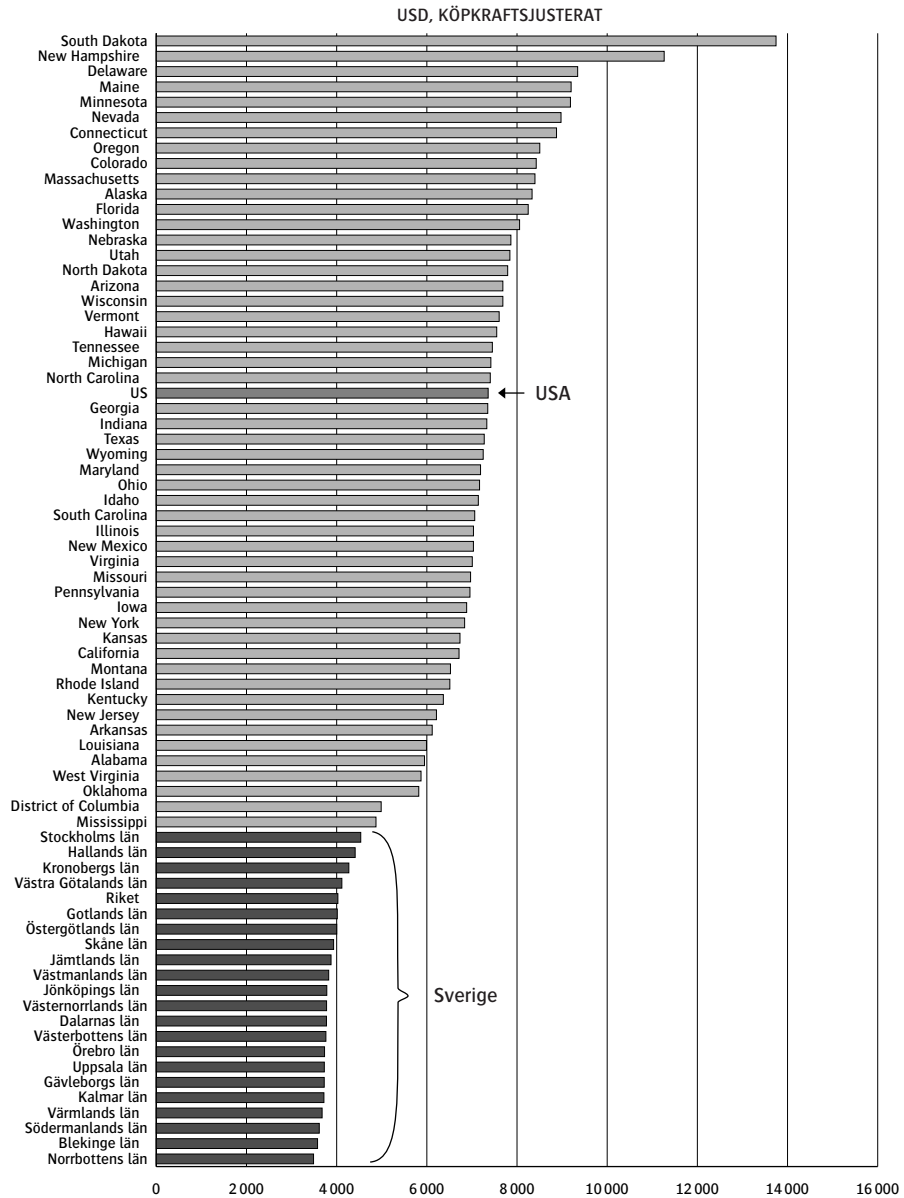
Källa: Bureau of Economic Analysis (BEA).

Diagram 4:2. Köpkraftsjusterad BNP per capita på delstatsnivå i USA och i Svenska län, år 2000, Index: USA = 100.

Källor: Bureau of Economic Analysis, Statistiska Centralbyrån, och egna beräkningar för att uppdatera USA-data från 1999 till 2000.

Diagram 4:3. Detaljhandelsförsäljning per capita i amerikanska delstater och i svenska län, omräknat i USD, köpkraftsjusterat, år 2000.

Källor: U S Census Bureau, <www.census.gov> och HUI-publikationen *Handeln i Sverige*.

Svensk BNP per capita är i paritet med de fattigaste amerikanska delstaterna. Den goda ekonomiska utvecklingen i USA har bidragit till att BNP per capita har nått mycket höga nivåer i många delstater. I diagram 4:2 illustreras BNP per capita på delstatsnivå och svensk BNP per capita för länen. Som framgår av diagrammet är det stora skillnader mellan de amerikanska delstaterna. Högst ligger delstater som Connecticut, Delaware och New Jersey. Svenskbygden Minnesota ligger också högt. Lägst BNP per capita återfinns i delstater som Arkansas, Mississippi och West Virginia.

Inte helt oväntat återfinns även Sverige i denna grupp. Det enda län i Sverige som kan mäta sig med USA är Stockholms län, som har ett index på 98. Men samtidigt kanske Stockholm skall jämföras med de regioner i USA som har högst BNP, och i det perspektivet är inte Stockholm speciellt imponerande. Övriga svenska län har en regional BNP per capita som är lägre än rikets, vilket i sin tur innebär att samtliga svenska län har en regional BNP som är i paritet med, eller lägre än, de fattigaste amerikanska delstaterna. Lägst BNP per capita har Gotland.

En god ekonomisk utveckling leder till en stor och växande köpkraft

Den amerikanska ekonomin kännetecknas alltså av stor köpkraft. Men variationen är stor mellan olika delstater. I diagram 4:3 har vi sammanställt detaljhandelsförsäljningen per capita i samtliga USA:s delstater, och i svenska län. Som framgår är detaljhandelsförsäljningen betydligt högre i samtliga amerikanska delstater.

Detta är i viss utsträckning en funktion av ett lägre skattetryck. Om det svenska skattetrycket var ungefär 30 procent i stället för 50–55 procent, allt annat lika, hade svenskens detaljhandelskonsumtion troligtvis varit 1 000 till 2 000 dollar högre per år. En ökning av detta slag hade fortfarande placerat svenska län bland de med lägst detaljhandelskonsumtion per capita. För att få en hög detaljhandelskonsumtion krävs inte bara lägre skatter utan dessutom en god ekonomisk utveckling med tillhörande god inkomstutveckling.

Ännu ett försök att konkretisera vad ekonomisk tillväxt betyder

Hittills har vårt resonemang utgått ifrån BNP per capita. Ett problem med BNP är att det är ett relativt abstrakt mått, som väldigt få kan relatera till.

Hur många vet vad deras bidrag till BNP är, och hur detta bidrag står sig i en internationell jämförelse?

För att försöka konkretisera vad ekonomisk tillväxt och hög BNP per capita innebär, har vi tagit fram information om hushållsinkomster i USA och i Sverige.

Att jämföra inkomster är inte lätt, då det finns många faktorer att ta hänsyn till. Ambitionen är inte heller att få fram en exakt jämförelse, utan snarare att relativt tydligt illustrera vad de stora skillnaderna i ekonomisk tillväxt innebär för det enskilda hushållets ekonomi.

Det inkomstmått som används i jämförelserna nedan kallas i amerikansk statistik för "money income", och kan närmast jämföras med total deklarerad bruttoinkomst av tjänst i Sverige, dvs samtliga inkomster av tjänst före skatt.¹⁴ Här ingår samtliga beskattningsbara transfereringar och sociala avgifter som arbetsgivare betalar. Fördelen med detta inkomstmått är att det fångar alla inkomster som kan användas till konsumtion av varor och tjänster, och till investeringar. Dessa inkomster är också de som ligger till grund för beskattning, och utgör därmed en viktig del finansieringen av den offentliga sektorns verksamhet. För Sveriges del har vi använt oss av inkomster av tjänst före skatt. Vi inkluderar även arbetsgivaravgifterna.¹⁵ De två måtten är förhållandevis jämförbara. Genom att jämföra hushållens bruttoinkomster i stället för disponibla inkomster kommer vi förbi det problem som förknippas med att jämföra inkomster mellan länder som har olika välfärdssystem. Vi jämför helt enkelt samtliga inkomster innan hushållens resurser används på olika sätt.

Ett problem när man jämför hushållsinkomster har att göra med hur många personer som ingår i ett hushåll. I faktaruta 2 diskuteras denna problematik explicit, men i sammanfattning kan man säga att om det i de amerikanska hushållen finns fler potentiella försörjare per hushåll, så kan en jämförelse mellan svenska och amerikanska hushåll vara missvisande. Om så är fallet har inte varit möjligt att få reda på. Men då syftet med vår jämförelse inte är att

14. Eller, som det står i den rapport där vi hämtat informationen, "The official income estimates in this report are based solely on money income before taxes and do not include the value of non cash benefits, such as food stamps, medicare, medicaid, public or subsidized housing, and employment-based fringe benefits" (se US Census 2001, sid 3). I det inkomstmått som används inkluderas inte kapitalavkastning. Om man inkluderar kapitalavkastningen ökar medianinkomsten med cirka 500 dollar, så effekten är i genomsnitt förhållandevis marginell (se tabell F i ovan nämnda rapport).

15. Uppräkningen har gjorts med 24,4 procent, vilket motsvarar arbetsgivaravgifternas andel av den totala inkomstsumman.

exakt jämföra hushållsinkomster i Sverige och USA, utan framför allt att försöka konkretisera de skillnader som föreligger, anser vi att jämförelsen nedan kan vara informativ. Det finns även ett starkt samband på delstatsnivå mellan BNP per capita och hushållsinkomster, vilket också tyder på att de problem som är förknippade med denna typ av jämförelser inte är speciellt stora.

ATT KUNNA UNNA SIG EN MIDDAG

Det amerikanska hushållet äter ute betydligt mycket mer än det svenska. Amerikanerna använder i genomsnitt \$2 137 till mat utanför hemmet medan den svenska familjen endast använder \$960.

Källa: *Plunkett's retail industry almanac 2003*. <www.scb.se>

Stora skillnader mellan svenska och amerikanska hushåll

I tabell 4:3 har vi sammanställt medianhushållsinkomsterna för samtliga hushåll i USA samt uppdelat på olika etniska grupper. Inkomsterna redovisas både i dollar och omräknat till svenska kronor (köpkraftsjusterat). Som framgår av tabellen är medianinkomsterna för alla amerikanska hushåll drygt 400 000 kronor, medan de i Sverige är drygt 280 000 kronor, d v s en skillnad på cirka 120 000 kronor per hushåll. I denna jämförelse kommer svenskarna även att ha inkomster som är i paritet med grupper som i USA uppfattas som låginkomsttagare.

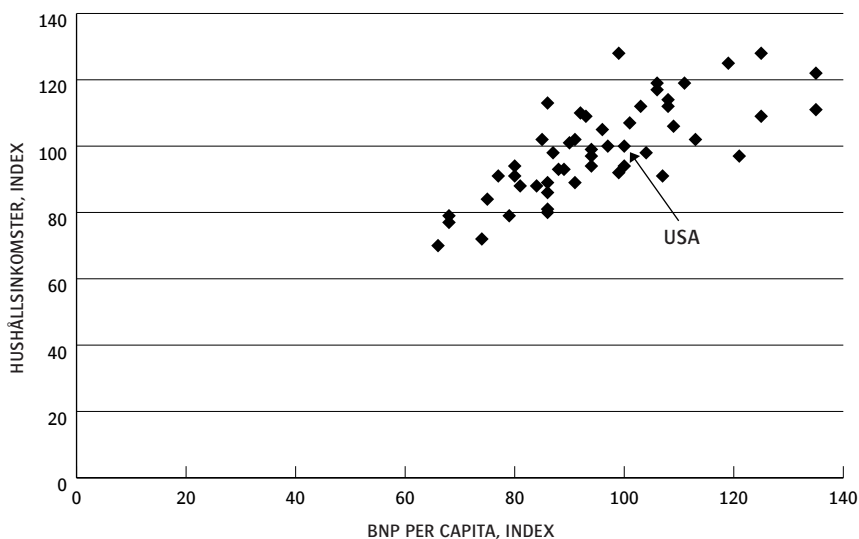
Tabell 4:3. Medianinkomster för hushåll i Sverige (2000) och USA (1999), köpkraftsjusterat.

	Hushållsinkomster	
	Dollar, 1000-tal	USA i tkr
Alla hushåll i USA (1999)	42	407
Vita	44	424
Vita, icke latimamerikaner	46	442
Svarta	29	278
Asiater och boende i Stilla Havsområdet	53	510
Latinamerikaner till ursprunget	32	306
Sverige (2000)		283

Källor: US Census 2001 och Statistiska Centralbyrån.
Anmärkning. Köpkraftsjustering har skett med faktorn 9,64.

Verkar denna jämförelse rimlig? Ett sätt att undersöka om så är fallet är att undersöka om det finns något samband mellan BNP per capita och hushållsinkomster. Den tidigare redovisade BNP-statistiken är mindre kontroversiell och visade tydligt att den amerikanska ekonomin är starkare än den svenska. I diagram 4:4 har BNP per capita i USA:s alla delstater plottats mot medianhushållsinkomsterna i delstaterna.

Diagram 4:4. BNP per capita och hushållens medianinkomster per delstat, köpkraftsjusterat, index: USA = 100, 1998/99.

Källor: US Census, Bureau of Economic Analysis, Statistiska Centralbyrån samt egna beräkningar.

Som framgår finns ett starkt samband mellan BNP per capita och hushållens medianinkomster. Implikationen av detta diagram är att nivån på BNP (och därmed den historiska tillväxten av BNP) påverkar hushållens inkomster. God ekonomisk utveckling leder till högre inkomster. Om vi lägger in Sverige i diagrammet skulle vi hamna bland de delstater som har låg BNP per capita och låga hushållsinkomster. En konsekvens av den svenska ekonomins relativt dåliga ekonomiska utveckling under de senaste 30 åren är således att svenska hushåll inte har lika höga inkomster som de kunde ha haft om utvecklingen varit mer gynnsam. Om Sverige hade nått samma nivåer som några av de

rikaste amerikanska delstaterna (t ex en del av svenskbygden i USA) hade svenskarna inte bara haft betydligt bättre inkomster än i dag, utan dessutom betydligt bättre än många amerikaner.¹⁶

FAKTARUTA 2

Är det möjligt att jämföra svenska och amerikanska hushållsinkomster?

En tidigare version av denna skrift har utsatts för kritik från LO, se LO-rapporten *Lyfter floden alla båtar*. Kritiken kan sammanfattas på följande sätt:¹⁷

Kritik 1: I den tidigare versionen användes LINDA-databasen, i stället för HINK-data, och i denna registreras sammanboende (ej gifta) tvåpersonershushåll utan barn som två hushåll i stället för ett. Detta gör att beräkningar av hushåll i LINDA underskattar en rad variabler, bland annat medianinkomsten för hushåll.

Kritik 2: Begreppet *money income* i USA är inte fullt jämförbart med inkomst av tjänst.

Kritik 3: Hushållsstorleken i USA är större, varför svenska hushållsinkomster underskattas i en jämförelse.

I denna faktaruta bemöter vi och diskuterar kritiken.

Vad det gäller den första punkten (kritik 1) är vi medvetna om att hushållsbegreppet till viss del är problematiskt i LINDA. Därför har vi till denna skrift låtit SCB ta fram en medianinkomst ur den så kallade HINK- (senare HEK-) databasen. Dessa data baseras på intervjuundersökningar och inte i huvudsak på registerstatistik. På detta sätt kan problemet med de sammanboende, ej gifta utan barn, helt kringgås.

Vad det gäller den andra punkten ovan (kritik 2) är det riktigt att det är svårt att hitta inkomstmått som exakt överensstämmer. Sverige och USA har väsentligt olika system för bidrag och socialförsäkringsavgifter. Vid en noggrann genomläsning av rapporten *Money income in the United States*¹⁸ framgår dock att begreppet *money income* innefattar kontanta transfereringar och socialförsäkringsavgifter. För Sverige har vi använt oss av deklarerad inkomst av tjänst, vilken innefattar skattepliktiga transfereringar. Vi har vidare ökat de svenska inkomsterna med arbetsgivaravgifterna. De totala arbetsgivaravgifter som under 2000 inbetalades till staten (enligt nationalräkenskaperna) uppgår till 306,6 miljarder. Dessa kan relateras till den totala inkomstsumman av tjänst

16. Vi har också jämfört per capita-inkomster i Sverige och USA, och även i detta fall finns det stora skillnader. Skillnaderna är dock inte lika stora som när man jämför hushåll, vilket tyder på att de amerikanska hushållen är något större. Se vidare i faktaruta 2.

17. Även Sten Johansson på FIEF har riktat kritik mot vår jämförelse av hushållsinkomster. Hans kritik finns i sammanfattad i *Ordfront* nr 11. Vårt svar på Johanssons kritik återfinns delvis i denna boks appendix, men också i *Ordfront*.

18. U S Census Bureau 2001, sid 60–216.

som enligt SCB uppgår till 1 257 miljarder samma år. Detta innebär att arbetsgivaravgifterna uppgår till i storleksordningen 24,4 procent av bruttoinkomsten av tjänst.

Hur skall man då se på kritiken av att hushållsstorleken mellan länderna varierar (kritik 3)? Här menar vi att det är viktigt att analysera tre utgångspunkter för hur varierande hushållsstorlek kan snedvrider resultaten.

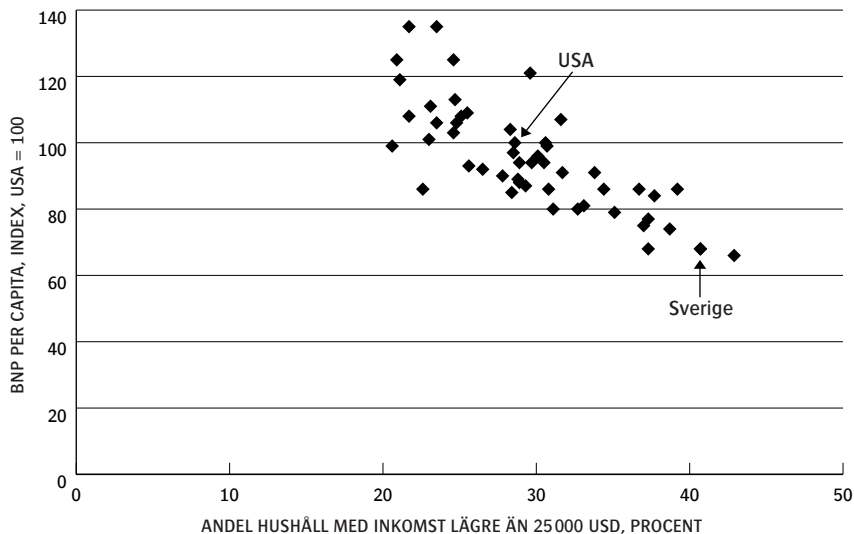
1. En utgångspunkt har varit att framför allt svarta amerikanska hushåll har fler barn än svenska hushåll. Av denna anledning skall inkomsten räcka till fler. Detta innebär att inkomsten i hushållet justerat med sk konsumtionsenheter kan bli lägre i USA även om den totala hushållsinkomsten är högre. Detta, menar vi, är ett delvis felaktigt argument. Vi vill illustrera vad tillväxt betyder för inkomsten. I detta sammanhang blir det irrelevant hur många barn ett hushåll väljer att skaffa sig. I en ekonomi med höga inkomster kan ett hushåll, lite hårddraget, välja att skaffa sig ett barn och en Ferrari eller fyra barn och en cykel. Vi anser att det faktum att amerikanska hushåll kan ha fler barn än svenska inte påverkar slutsatsen att den betydligt högre BNP-nivån per person i USA slår igenom som högre inkomster hos hushållen.
2. Så till ett kanske rimligare argument mot hushållsjämförelser. Några har hävdats att det amerikanska hushållet har fler förvärsarbetande än det svenska (alternativt på ett eller annat sätt arbetar fler timmar). Se tabell 5:2 Detta skapar förstås högre inkomster. Men även mot detta finns ett starkt motargument. Det vi i grunden vill säga är att någon form av systemfel i Sverige gör att vi arbetar mindre (i alla fall med det vi är bra på) samt att ekonomin även av andra orsaker fungerar sämre. Detta leder till att Sverige får lägre BNP per capita än USA, vilket i sin tur ger lägre inkomster. Att det amerikanska hushållet arbetar mer är i detta perspektiv inget problem för jämförelsen utan en del av förklaringen till att BNP per capita och därmed inkomsterna i Sverige blir lägre. Man kan se det som att den amerikanska ekonomin är effektivare, hushållet arbetar mer på marknaden, vilket ger högre BNP-nivå och högre hushållsinkomster. Oerhört viktigt i detta sammanhang blir också de studier som visar att svenska hushåll arbetar väsentligt mycket mer än vad den officiella statistiken visar när hänsyn tas till det totala arbetet (obetalt egenarbete, svartarbete och marknadsarbete) (Gidehag & Öhman 2002 för vidare referenser).
3. Den tredje, och utifrån kritikernas synvinkel, hållbara utgångspunkten är ett mer statistiskt argument. Om människor i USA av olika anledningar lever fler tillsammans än vi svenskar leder detta förstås till högre inkomster för hushållen. Om vi hårdrar det hela och tänker oss att alla i USA bodde i en enda gigantisk familj skulle de givetvis få en enorm hushållsinkomst. Det relevanta för att analysera detta fenomen är hur många vuxna individer som i genomsnitt bor i ett hushåll i USA respektive i

Sverige. Inte hur mycket dessa vuxna personer arbetar (se punkt 2 ovan). Därför har vi låtit SCB ta fram den genomsnittliga hushållsstorleken i Sverige om alla hushållsmedlemmar under 20 år exkluderas. Tar man bara med hushållsmedlemmar över 20 år består det genomsnittliga svenska hushållet av 1,51 medlemmar. Frågan är nu hur motsvarande siffra ser ut i USA som helhet samt uppdelat på etniska grupper. Enligt den amerikanska statistikmyndigheten uppgår den amerikanska hushållsstorleken totalt till 2,5 personer i genomsnitt. Hushållsstorleken när endast individer i arbetsför ålder tas med uppgår till i storleksordningen 1,5 – alltså lika många som i Sverige. (*Consumer expenditure survey 2001*, se www.census.gov) Enligt denna siffra är det alltså helt oproblematiskt att jämföra hushållsinkomster i Sverige och i USA. Vi menar att detta är den enda relevanta jämförelsen att göra av hushållsstorleken.

Slutligen kan man konstatera att ingen av de invändningar som kritikerna har lyft fram undkommer det faktum att BNP per capita är avsevärt högre i USA än i Sverige, att svensk ekonomi har haft en sämre utveckling än USA och många av dess delstater under lång tid och att det finns ett relativt starkt samband mellan BNP per capita och hushållsinkomster.

Med god ekonomisk utveckling minskar antalet hushåll med låga inkomster
God ekonomisk utveckling och hög BNP per capita har implikationer även på hur stor del av befolkningen som har låg inkomst. Diagram 4:5 visar sambandet mellan BNP per capita och andelen hushåll, i varje amerikansk delstat, med en hushållsinkomst som understiger 25 000 dollar. Nivån är vald för att 25 procent av alla amerikanska hushåll 1999 hade en hushållsinkomst som var lägre än 25 000 dollar, d v s att det är ett mått på andelen hushåll med låga inkomster. I diagrammet ligger även observationer för Sverige och USA som helhet med.

**Diagram 4.5. Sambandet mellan BNP per capita och andel hushåll med årlig hushålls-
inkomst under 25 000 dollar 1999.**

Källor: US Census, Bureau of Economic Analysis och Statistiska Centralbyrån.

I diagrammet framträder ett tydligt negativt samband mellan nivån på BNP per capita och andelen hushåll med inkomst understigande 25 000 dollar. Låg BNP per capita leder också till att andelen hushåll med låg inkomst ökar. Det finns, med andra ord, ett starkt samband mellan det relativt abstrakta måttet BNP per capita och hushållens inkomster. Det är inte förvånande att det svenska medianhushållet är så mycket fattigare än det amerikanska.

Alla har fått det bättre och några har fått det riktigt bra

God ekonomisk utveckling innebär att många har fått det bättre under de senaste decennierna, men det behöver inte innebära att alla upplever samma positiva utveckling.

När den amerikanska utvecklingen diskuteras i Sverige brukar de som är kritiska till den amerikanska modellen hävda att inkomstskillnaderna i USA är mycket stora och dessutom har ökat kraftigt. För att hävda detta brukar man hänvisa till den så kallade Gini-koefficienten, som ger ett sammanfattande mått

på inkomstskillnaderna i ett land. I tabell 4:4 presenteras några olika mått på inkomstskillnader.

Enligt Gini-koefficienten, som har ökat från 0,40 till 0,46, har inkomstskillnaderna i USA ökat mellan åren 1980 och 2000. Ett alternativt sätt att beskriva dessa ökade inkomstskillnader är att jämföra hur stor andel av samtliga inkomster som olika inkomstgrupper har. 1980 hade de rikaste 20 procenten av de amerikanska hushållen ungefär 44 procent av alla inkomster. År 2000 hade denna andel ökat till knappt 50 procent. Samtidigt hade de fattigaste 20 procenten minskat sin andel från 4,3 procent till 3,6 procent. Av tabellen framgår också att samtliga grupper utom de 20 procent rikaste har en mindre andel av de totala inkomsterna. En tolkning som man ofta hör med utgångspunkt från denna utveckling är att de rika har blivit rikare och de fattiga har blivit fattigare.

Tabell 4:4. Olika inkomstgruppers andel av de totala inkomsterna i USA, procent.

	1980	2000
Kvintil		
1	4,3	3,6
2	10,3	8,9
3	16,9	14,9
4	24,9	23
5	43,7	49,7
Ginikoefficient	0,40	0,46

Källa: US Census Bureau 2001, Table A-Z.

Att inkomstskillnaderna har ökat råder det ingen tvekan om, men att de rika har blivit rikare och de fattigaste fattigare stämmer inte. I tabell 4:5 redovisas den absoluta inkomstutvecklingen för hushåll i några olika inkomstgrupper.

Som framgår av tabellen har de genomsnittliga inkomsterna för hushåll tillhörande den fattigaste kvintilen ökat med 11 procent i fasta priser. 1980 var den genomsnittliga hushållsinkomsten för denna grupp 9 000 dollar och år 2000 var den 10 000 dollar. En intressant utveckling i detta sammanhang, och som mycket sällan lyfts fram i massmedias rapportering från USA, är att de svarta är den grupp som har haft den snabbaste ekonomiska utvecklingen av alla etniska grupper under 1990-talet.

För de 20 procent rikaste hushållen har inkomsterna ökat från 92 000 dollar till 142 000 dollar, en ökning på 54 procent. När man tar hänsyn till de absoluta förändringarna, och inte bara tittar på olika inkomstgruppers relativa andelar, blir slutsatsen att alla har fått det bättre och några har fått det riktigt bra.

Tabell 4:5. De amerikanska hushållens inkomster uppdelat på olika inkomstklasser, 1 000-tals USD, medelinkomst per kvintil.

	1980	2000	Index, 1980 = 100
Kvintil			
1	9	10	111
2	22	25	114
3	35	42	120
4	52	66	127
5	92	142	154
Medianinkomst	35	42	120
Medelinkomst	42	57	136

Källa: US Census Bureau 2001, Table C.

Ökade inkomstskillnader har också karakteriserat den svenska ekonomin sedan 1980, och de som tjänar mest har haft bättre inkomstutveckling än de som tillhör låginkomstagarhushållen.¹⁹ I tabell 4:6 återfinns utvecklingen för förvärvsinkomsterna för olika inkomstklasser. Sverige skiljer sig således inte i någon större utsträckning från USA när det gäller inkomstskillnadernas utveckling. Den svenska modellen, med sämre ekonomisk utveckling kombinerat med omfattande omfördelningar, lyckas inte heller motverka den underliggande utvecklingen med växande inkomstskillnader på arbetsmarknaden.²⁰

19. Se LO-rapporten *Lyfter floden alla båtar?*, 2002.

20. Växande inkomstskillnader bör dock inte ses som något entydigt negativt, vilket ofta är fallet i den svenska debatten. Snarare återspeglar utvecklingen att löner i allt större utsträckning sätts efter prestation. Se Bergström & Gidehag, 2001, för vidare diskussion.

Tabell 4:6. Utveckling av förvärvsinkomster i Sverige, för individer tillhörande olika deciler, 2000 års priser, 1000-tals kronor.

	1980	1990	2000	Index, 1980 = 100
Decil				
2	63	70	68	108
4	127	148	158	124
6	182	212	235	129
8	270	319	370	137
10	471	549	728	155

Källa: Specialkörning av Statistiska Centralbyrån.

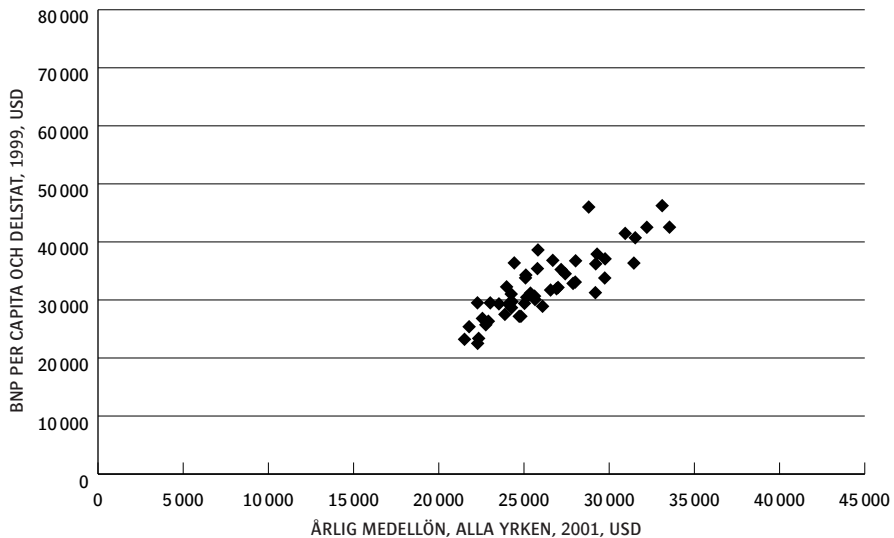
En god ekonomisk utveckling bidrar till bättre löner

En sida av god ekonomisk utveckling är högre lönenivåer och positiv löneutveckling för det stora flertalet. Många av oss har säkert hört talas om hur mycket många amerikaner tjänar och hur mycket man kan tjäna på att flytta till USA. Ibland hävdas att en civilingenjör som flyttar till USA kan fördubbla sin lön, och en universitetslärare/forskare på ett bra universitet i USA kan få en lön som är flera gånger högre än i Sverige. Läkare i USA lär i genomsnitt tjäna 1–1,5 miljoner kronor om året, och sjuksköterskor 450 000–900 000 kronor.²¹

Det finns ett starkt samband mellan den allmänna ekonomiska tillväxten och löneutvecklingen, och i en väl fungerande och växande ekonomi kommer lönerna att vara höga och stiga i takt med att ekonomin växer. I diagram 4:6 illustreras sambandet på delstatsnivå i USA mellan årlig medellön och BNP per capita. Medellönerna är hämtade från Bureau of Labor Statistics (BLS) och mäter medellönen för alla yrken. Som framgår av diagrammet finns ett starkt samband mellan BNP-nivå och medellöner.

21. En av författarna diskuterade för en tid sedan löner med en amerikansk sjuksköterska, och frågade då vad man kan räkna med att tjäna i USA. Hon svarade att 450 000–900 000 kronor om året är både möjligt och relativt vanligt. När hon informerades om att svenska sjuksköterskor efter skatt får behålla cirka 120 000–160 000 kronor trodde hon knappt att det var sant. De amerikanska sjuksköterskornas löner bekräftas om man besöker sidan <www.nurse.org>, på vilken det finns information om amerikanska sjuksköterskelöner. En intressant observation på denna sida är också hur höga löner sjuksköterskor kan få. Löner en bra bit över 1 miljon kronor om året är ingen ovanlighet.

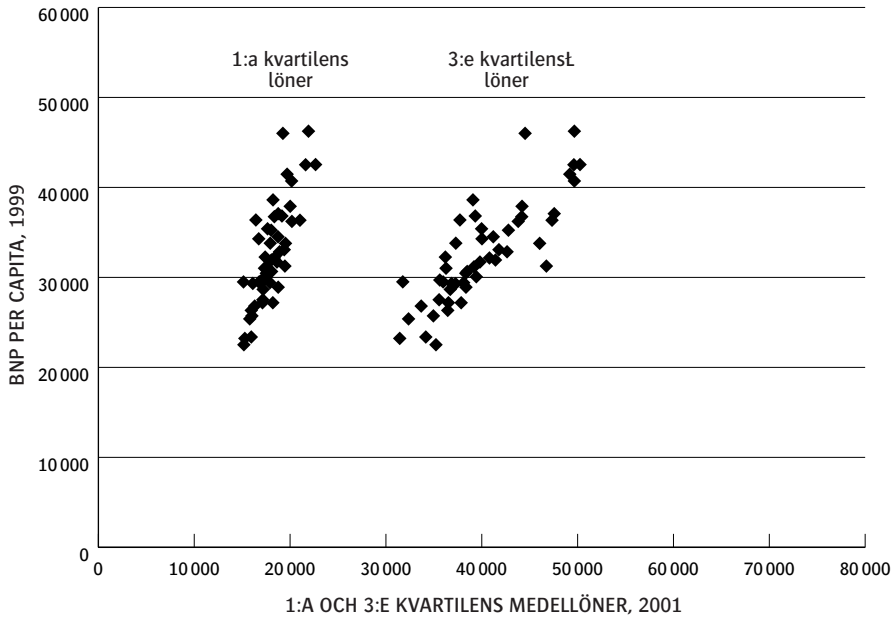
Diagram 4.6. Samband på delstatsnivå i USA mellan medellön (2001) för alla yrken och BNP per capita (1999), dollar.

Källor: Bureau of Labor Statistics, Bureau of Economic Analysis.

I det material som BLS tar fram finns också information om lönenivån för första respektive tredje kvartilen. I diagram 4:7 har sambandet mellan BNP per capita och dessa två löneklasser illustrerats. Som tydligt framgår är sambandet starkt. Ju högre BNP per capita, desto högre lön.

Diagram 4:7. Samband på delstatsnivå mellan 1:a respektive 3:e kvartilens löner (2001) och BNP per capita (1999), dollar.

Källor: Bureau of Labor Statistics, Bureau of Economic Analysis.

5. Varför har Sverige halkat efter och vad kommer att hända om tillväxten inte förbättras?

HUR MAN ÄN MÄTER HAR SVENSK ekonomi utvecklats relativt dåligt de senaste trettio åren. Vi vill här knyta an till den inledande diskussionen om Sveriges självbild. En bred genomgång av officiell statistik ger inget stöd för uppfattningen att Sverige de senaste trettio åren har varit en framgångsnation. Vi kan inte längre se Sverige som ett av världens rikaste länder – vi har helt enkelt halkat efter. En naturlig fråga i sammanhanget är: varför?

Att försöka förstå tillväxtens orsaker har under långa tider varit en prioriterad fråga inom nationalekonomin. Adam Smith pekade på betydelsen av arbetsdelning och arbetsspecialisering, och därmed också på betydelsen av frihandel. Han betonade också äganderättens och de goda incitamentens betydelse. Vissa forskare har pekat på betydelsen av kapitalbildning och arbete, medan andra har visat att tillväxt inte enbart bestäms av mängden arbete och kapital utan av dess kvalitet och hur väl det utnyttjas. Exempelvis har humankapitalets roll lyfts fram. Modernare institutionell forskning har återkopplat till Adam Smiths ursprungliga insikter om äganderätten och andra institutionella förutsättningar betydelse. Inom ramen för den senare forskningstraditionen har även politikens roll som skapare eller förstörare av goda förutsättningar för tillväxtprocessen betonats.

När man kommer in på den ekonomiska politikens inverkan på tillväxten är det svårt att låta bli att konstatera att en enskild faktor framför andra är väsentligt annorlunda i Sverige än i många andra länder. Det är den politiska sfärens expansion i allmänhet och skatterna och den offentliga sektorns storlek i synnerhet. Även om den ekonomiska forskningen är oenig om huruvida det går att påvisa ett samband mellan exempelvis skattetryck och tillväxt – och hur starkt det i så fall är – är det svårt att helt bortse från att Sverige sedan 1950-talet låtit den offentliga sektorn expandera mer än som varit fallet

i något annat industriland, samtidigt som den senaste trettioårsperioden har inneburit en mycket svag ekonomisk utveckling. Vi tillhör de ekonomer som inte tror att detta är en tillfällighet, utan tvärtom att det här finns ett relativt starkt samband. Vår bedömning är att en stor del av Sveriges tillväxtproblem står att finna i den kraftiga utbyggnaden av den offentliga sektorn.²²

Orsaken till detta är att ju högre skattetryck och ju större offentlig sektor, desto större makt hos politiska beslutsfattare och offentliga byråkratier. Som en konsekvens av detta finns begränsat utrymme för privata aktörer att disponera sina inkomster och tillgångar som de själva önskar. Höga skatter ger också upphov till incitament som motverkar arbete och entreprenöriella initiativ. Ju större offentlig sektor, desto mer beroende är befolkningen också av offentliga transfereringar och desto mindre del av ekonomin är utsatt för konkurrens. Detta har, som vi kommer att diskutera i nästa avsnitt, negativ inverkan på den ekonomiska tillväxten. Skattetrycket och offentliga sektorns storlek är indikatorer på i vilken utsträckning en ekonomi är en marknads ekonomi, eller en ekonomi som direkt och indirekt påverkas av politiska beslut.²³

Vår egen yrkesmässiga bedömning är helt enkelt att de svenska tillväxtproblemen står att finna i den snabbt expanderande offentliga sektorn och de ineffektiva bieffekter (höga marginaleffekter, bristande incitament med mera) som är förknippade med detta. Att vi ser skatterna och den offentliga sektorn som Sveriges stora problem innebär också att vi tror att de åtgärder som måste vidtas för att få fart på den ekonomiska tillväxten bör ta sikte på skatternas och den offentliga sektorns storlek och utformning.

22. Vår bild är trots allt att en övervägande del av forskningen på detta område finner ett negativt samband mellan skattetryck och tillväxt. Många av de forskare som hävdar att det är svårt att finna ett generellt samband vidhåller ju också att detta snarast beror på mätproblem. Skattetrycket är ett generellt mått som innefattar mycket. Inom ramen för två lika höga skattetryck kan det exempelvis finnas väsentligt olika marginaleffekter. Om fattigare länder tas med kan det uppstå ett skensamband mellan stigande skattetryck och ökad tillväxt, eftersom det är vanligt att efterfrågan på tjänster som normalt är skattefinansierade ökar när ekonomier växer.

23. Samtidigt är det viktigt att återigen påminna om att två lika höga skattetryck kan vara olika skadliga för ekonomin beroende på hur de tas ut. I grunden handlar detta om hur marginaleffekter och skatteklar slår i ekonomin. På samma sätt kan olika utformning av offentlig sektor och transfereringssystem påverka ekonomins funktionssätt på olika sätt. Se Molander (1999) för en diskussion om detta.

VISSTE DU ATT . . .

Medianlönen för en amerikansk polis är så pass hög att yrkesgruppen tar sig in på den svenska topp-tio-listan över de högst betalda arbetena. En amerikansk polis har en medianlön på \$42 466 vilket tar dem upp på en sjätte plats i svensk löneranking ovanför drift och verksamhetschefer och strax under piloter.

Källa: <www.scb.se> och <www.mnworkforcecenter.org>

Den offentliga sektorns expansion – en internationell jämförelse

Innan vi mer utförligt kommer in på varför höga skatter och stor offentlig sektor påverkar den ekonomiska tillväxten negativt, kan det vara informativt att få klart för sig i vilken utsträckning Sverige skiljer sig från övriga industriländer.

Hur har då skattetrycket i OECD-området utvecklats? I tabell 5:1 redovisas skattetrycket och dess utveckling i ett antal länder sedan 1970. Bilden är välkänd, Sverige har valt en annorlunda modell än de flesta andra jämförbara länder, och den politiska sektorn är i Sverige stor jämfört med de flesta OECD-länder.

Som framgår av tabellen ligger Sverige högst i västvärlden när det gäller skattetryckets nivå. Vi ligger mycket högt över länder som USA, Irland och Japan. Vi ligger också mer än 10 procentenheter över genomsnittet i EU, och cirka 15 procentenheter över OECD-genomsnittet. Det framgår också att Sverige redan 1970 hade högre skattetryck än samtliga övriga länder, förutom Danmark. Trots detta har bara fyra länder, Finland, Spanien, Schweiz och Italien, höjt skattetrycket med fler procentenheter än Sverige under perioden 1970–2000. Sverige har således valt en relativt annorlunda fördelning mellan privat och offentlig ekonomi än de allra flesta andra länder.

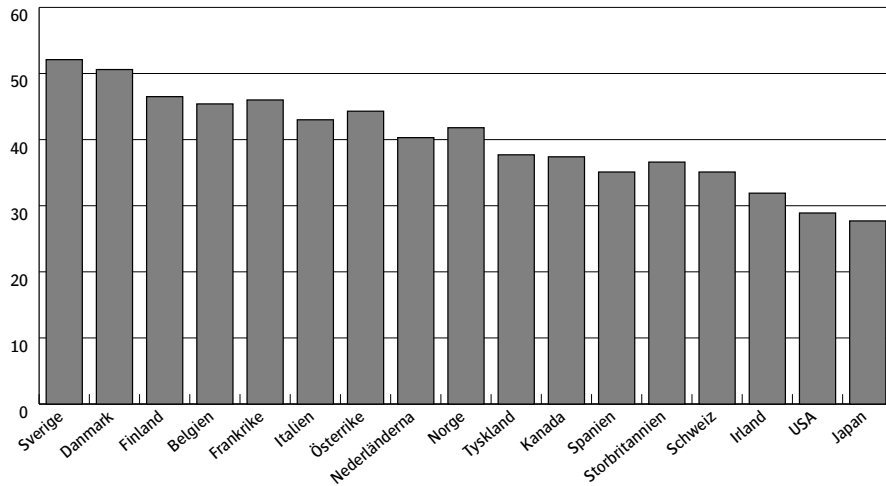
Spegelbilden av ett högt skattetryck är höga offentliga utgifter. Höga skatter finansierar en stor offentlig sektor, vilket förstås syns i utgiftstrycket, se diagram 5:1.

Tabell 5.1. Skattetrycket i OECD perioden 1970–1999.

	1970	1980	1990	1999	Förändring 1970–99 procentenheter
Sverige	39,8	48,8	55,6	52,1	12,30
Danmark	40,4	45,5	48,7	50,6	10,20
Finland	32,5	36,9	45,4	46,5	14,00
Belgien	35,7	43,7	44,0	45,4	9,70
Frankrike	35,1	41,7	43,7	46,0	10,90
Italien	26,1	30,4	39,2	43,0	16,90
Österrike	34,9	40,3	41,0	44,3	9,40
Nederländerna	37,1	45,2	44,6	40,3	3,20
Norge	34,9	42,7	41,8	41,8	6,90
Tyskland	32,9	38,2	36,7	37,7	4,80
Kanada	31,2	32,0	36,5	37,4	6,20
Spanien	16,9	23,9	34,2	35,1	18,20
Storbritannien	37,0	35,1	36,0	36,6	-0,40
Schweiz	22,5	29,1	30,9	35,1	12,60
Irland	29,9	32,6	34,8	31,9	2,00
USA	27,4	26,9	26,7	28,9	1,50
Japan	19,7	25,4	31,3	27,7	8,00
Genomsnitt					
OECD	29,1	33,0	36,1	36,6	7,5
EU 15	31,4	37,2	41,0	41,0	9,6

Källa: Skattebetalarna, Fakta för skattebetalare.

Diagram 5:1. Offentliga utgifter år 2000 som andel av BNP

Källa: OECD.

Som framgår av diagrammet ligger Sverige i topp även när det gäller offentliga utgifter. Det råder inget tvivel om att Sverige har valt en annorlunda väg för den offentliga sektorns expansion, jämfört med de flesta andra industrialiserade länder. Frågan är hur starkt sambandet mellan detta faktum och den tidigare redovisade eftersläpningen är. Vi tror att det är förhållandevis starkt, och nedan presenterar vi några troliga förklaringar till att så kan vara fallet. Vi är medvetna om att Sverige i något större utsträckning än andra länder har beskattade transfereringar. Men detta förändrar inte på något sätt bilden av att Sverige har valt en egen väg i den ekonomiska politiken.

Den politiska sfärens expansion är inte oproblematiske – några hypoteser

När det gäller Sveriges relativt dåliga ekonomiska utveckling under de senaste trettio åren tror vi, precis som många andra nationalekonomer, att svaret måste sökas i den politiska sfärens expansion.²⁴ En expansion som har inne-

24. Denna insikt har glädjande nog också infunnit sig bland många politiska beslutsfattare, och i dag är det få – utom vänsterpartiet – som tror att större offentlig sektor och högre skatter är en framtidsväg. Skiljelinjen går snarare mellan dem som anser att offentlig sektor och skattetryck har lagom nivå, och de som menar att det finns anledning att minska den politiska sfären.

burit att allt fler privatekonomiska överväganden är beroende av politiska beslut. Avkastningen på en utbildning, skillnaden i ekonomisk ersättning mellan att arbeta eller att erhålla bidrag eller möjligheterna att starta och driva företag är i mycket stor utsträckning beroende av politiska beslut. Vi tror också att det går att söka förklaringar till eftersläpningen i att stora delar av svensk ekonomi inte är konkurrensutsatt utan snarare administreras på ett närmast planekonomiskt sätt. Låt oss försöka systematisera de tillväxtproblem vi tror skapas av alltför stor offentlig sektor.

Höga marginaleffekter och skattekilrar

Sveriges höga skattetryck och omfattande socialförsäkringssystem har skapat stora marginaleffekter och skattekilrar. Mer än i de flesta länder uppstår en skillnad mellan det som är privatekonomiskt lönsamt och det som är samhällsekonomiskt lönsamt. Detta snedvrider användningen av resurser och minskar arbetsspecialiseringen. Detta skapar också ett omfattande arbete i den informella sektorn, som obetalt egenarbete och svartarbete.

Som viktigaste orsak till att fördelningen mellan antalet arbetade timmar i marknadssektorn och den informella sektorn, och därmed att graden av arbetsspecialisering är låg, anses vanligen vara just den höga skatten på arbete.²⁵

Vi gör följande tankeexperiment: tänk på ett samhälle med inga skatter alls. I detta samhälle lever en tjänsteman som tjänar totalt 60 000 kronor per månad på marknaden. Han önskar nu kakla sitt badrum. Tanken är att bekosta detta genom att göra ett extraknäck och arbeta dubbelt så mycket en månad. Materialet är redan inköpt. Tjänstemannen beräknar att tidsåtgången för att själv göra arbetet uppgår till en månad på heltid. I samhället finns också en hantverkare som kan göra arbetet på en vecka, d v s en fjärdedel av tiden, och som för detta önskar 15 000 kronor i ersättning. Notera att hantverkaren är fyra gånger så effektiv som tjänstemannen när det gäller kakelarbete. Tjänstemannen tjänar uppenbarligen på att arbeta extra som tjänsteman, förtjäna sina 60 000 kronor och betala hantverkaren 15 000 kronor för arbetet. Alternativet skulle vara att ta ledigt en månad och göra det själv, men det skulle kosta 60 000 kronor i utebliven arbetsinkomst. Hantverkaren skulle, i detta scenario, stå utan arbete en vecka. Alltså vinner både privatpersoner och sam-

25. Se Henrekson (1998a,b,c).

hålla på att det sker en arbetsspecialisering i detta fall. Tjänstemannen vinner 45 000 kronor på att anlita hantverkaren, hantverkaren tjänar 15 000 kronor och arbetet blir utfört på en fjärdedel av tiden jämfört med om tjänstemannen hade gjort det själv. För tjänstemannen räcker det med att arbeta en vecka för att tjäna de 15 000 kronor som krävs, och ta de tre ”överblivna” veckorna som fritid om han så önskar.

ATT FÖRSVARA LAGEN . . .

Att utbilda sig till advokat i USA innebär en betydligt ljusare framtid än för en svensk som väljer samma bana. I USA kan en advokat räkna med en lön runt \$91 000. I Sverige ser verkligheten betydligt sämre ut, med en lön på runt \$38 000 lär inte många bli imponerade. De må tjäna mycket pengar i Sverige men i jämförelse med USA har svenska advokater inte ens hälften av det välstånd som ofta förknippas med det yrket.

Källa: <www.mnworkforcecenter.org> för amerikanska data och <www.scb.se> för svenska.

Låt oss nu se hur motsvarande kalkyl ser ut med dagens svenska skatteregler. Tjänstemannen som tjänar 60 000 kronor på marknaden, kan med sitt extraknäck dra in en bruttolön på 45 100 kronor. Detta beror på att hans arbetsgivare (eller uppdragsgivare, om han inte är anställd) måste betala 14 900 kronor i arbetsgivaravgifter. Med genomsnittlig kommunalskatt får tjänstemannen behålla i storleksordningen 19 500 kronor efter inkomstskatt eftersom marginalskatten i detta inkomstskikt är 56,8 procent. Detta är vad tjänstemannen förlorar på att inte utföra sitt extraknäck. Hantverkaren vill fortfarande ha i storleksordningen 15 000 kronor i plånboken för arbetet med att kakla badrummet. Problemet är att priset för tjänsten som en följd av det svenska skattesystemet har stigit till 54 500 kronor. Detta beror på att hantverkaren måste betala 10 900 kronor i moms. Då återstår 43 600 kronor. Liksom för tjänstemannen gäller att hantverkaren måste betala sociala avgifter, 10 400 kronor i detta fall. Då återstår 33 200 kronor av den ursprungliga ersättningen på 54 500 kronor. Med en marginalskatt på 56,8 procent får hantverkaren behålla 14 300 kronor – vilket accepteras.

I detta fall är således kalkylen inte längre lönsam. Tjänstemannens 19 500 kronor är inte ens hälften av det hantverkaren kommer att kräva för arbetet.

Trots att hantverkaren är fyra gånger så effektiv som tjänstemannen i arbetet med badrummet, väljer tjänstemannen att göra det själv under en månad. Tjänstemannen får mindre fritid och det arbete som utförs på marknaden blir mindre. Det som i detta fall är privatekonomiskt lönsamt är uppenbarligen inte samhällsekonomiskt effektivt. På så sätt kommer de höga skattekilarna i den svenska ekonomin att snedvrída resursanvändningen i mängder av situationer och i mängder av sektorer. Sverige får helt enkelt mindre effektiv resursanvändning.

Bristande incitament som en följd av långtgående utjämning

De höga skattekilarna är en icke önskvärd konsekvens av högskattepolitiken – mycket på grund av att det tekniskt är mycket svårt att utforma ett skatte- och bidragssystem utan marginaleffekter. Men det finns även mer avsiktliga effekter av den svenska modellen, som vi tror innebär tillväxtproblem.

De höga skatterna används för ett omfattande välfärdssystem vars huvudsakliga syfte är att skapa omfördelning. Sverige har medvetet och under lång tid pressat ihop inkomstskillnaderna i det svenska samhället till internationellt sett mycket låga nivåer.²⁶ Även om man godtar omfördelningens grundläggande principer finns en uppenbar baksida. Incitamenten till ett beteende som på individnivå är bra för makroekonomin försämras, helt enkelt därför att goda beteenden inte belönas och dåliga inte bestraffas. Ju längre utjämningen går desto mindre blir skillnaderna mellan ett effektivt och ett ineffektivt ekonomiskt beteende.

För stora grupper av låginkomsttagare är skillnaden mellan att avancera på jobbet och att arbeta deltid eller vara sjukskriven mycket liten. Stora grupper av dem som i Sverige betraktas som höginkomsttagare tjänar visserligen något bättre – men fortfarande är skillnaderna så små att det är svårt att i större utsträckning påverka sitt liv med arbete. Mycket tyder på att kopplingen mellan inkomst och förmögenhet är svag i Sverige.²⁷ Vår övertygelse är att en ekonomisk politik, som i så stor utsträckning som den svenska fokuserar på omfördelning, gradvis urholkar incitament och moral på individnivå vilket långsiktigt får tillväxtkonsekvenser. Lite hårdraget skulle man kunna säga att

26. Se exempelvis Bergström & Gidehag (2000) för en genomgång av detta.

27. Kommande studie av Gidehag & Olsson, HUI 2003.

ett samhälle där människors stora ekonomiska förändringar i livet kommer via politiska beslut (t ex maxtaxan på dagis) eller slumpen (t ex värdestegring på det egna hemmet) och inte från egen ansträngning på arbetsmarknaden – leder till ett samhälle där människor av olika skäl anstränger sig mindre på arbetsmarknaden. Ett tecken på att det ligger mycket i en sådan hypotes är att det tycks finnas en relativt stark koppling mellan inkomstspridning och inkomströrlighet. Små inkomstskillnader leder till minskad benägenhet att göra inkomstkarriär.²⁸

Om vi sammanfattar de två punkterna ovan kan man säga att vi inte tror att det ligger särskilt mycket i exempelvis professor Paul Krugmans tes att svenskarna har valt att arbeta mindre, få mer fritid och som en konsekvens därav lägre tillväxt. I stället tror vi att svenskarnas bristande vilja att arbeta handlar om bristande incitament vilket i sin tur är en funktion av skatteklar, marginaleffekter och långtgående utjämningsambitioner.²⁹

Frånvaron av en hård budgetrestriktion och bristande företagsdynamik i offentlig sektor leder till ett ineffektivt resursutnyttjande

Som en konsekvens av den långt drivna politiska ambitionen att skapa en välfärdsstat baserad på kollektiv finansiering har den offentliga sektorns andel av svensk ekonomi blivit mycket stor, och precis som med skattetrycket ligger Sverige i topp när det gäller offentliga utgifter. Det skiljer mer än 20 procentenheter i utgiftstryck mellan Sverige och USA. Detta innebär att stora delar av den svenska ekonomin undantas från marknadsekonomiska spelregler, framför allt på grund av att en stor del av produktionen sköts offentligt. Men också för att privata företag kan gynnas direkt av subventioner eller indirekt via efterfrågesidan som en följd av transfereringar som är kopplade till viss konsumtion. Denna utveckling kan ge upphov till ett ineffektivt resursutnyttjande, vilket i sin tur påverkar den ekonomiska tillväxten negativt.

Exempel på en mekanism som bidrar till ineffektivitet i den offentliga sektorn är frånvaron av en hård budgetrestriktion. Privata företag, som verkar på konkurrensutsatta marknader, tvingas hela tiden se över sin verksamhet, tän-

28. Bergström & Gidehag (2000).

29. Se Gidehag & Öhman (2002) för en beräkning av svenskars arbetsmängd i ett internationellt perspektiv. Se även Bergström & Gidehag 2003.

ka i nya banor och på andra sätt agera för att upprätthålla och ta marknadsandelar. Om de inte gör detta kommer de att drabbas av förluster vilket i förlängningen kan leda till konkurs. Inom den offentliga sektorn kan det finnas besparingskrav, men det saknas en riktigt hård budgetrestriktion, vilket gör att om man inte lyckas effektivisera verksamheten så skickar man räkningen till skattebetalarna i form av höjda skatter och avgifter.³⁰ Den ”mjuka” budgetrestriktion som karakteriserar offentlig sektor gör att kraven på effektivisering och ständig förbättring av verksamheten inte är lika stora som i privat sektor.

Bristen på dynamik inom den offentliga sektorn är ett problem som också bidrar till ineffektivt resursutnyttjande. I näringslivet startas varje år mängder av företag – många växer, andra förlorar marknadsandelar och ett mycket stort antal går i konkurs. Inom offentlig sektor saknas denna form av dynamik, nystart och konkurs är där i det närmaste okända begrepp.

Nya företag som startas och utmanar existerande företag bidrar till en god ekonomisk utveckling på flera sätt. Nya företag kan exempelvis introducera nya produktionsmetoder och nya sätt att sälja produkter och tjänster. Genom denna typ av åtgärder förbättras också den ekonomiska utvecklingen. Man kan få ytterligare en effekt genom att etablerade företag lär sig av de nya företagen. Vidare bidrar nya företag till en intensivare konkurrens. Utslagning av företag är också en viktig del av en väl fungerande ekonomi. Varje företagsmisslyckande ger information till andra företag om vilka åtgärder som bör undvikas. Utslagning av mindre effektiva företag bidrar dessutom i sig själv till att arbete och kapital frigörs från ineffektiva företag och utnyttjas bättre i mer effektiva företag.

Har Sverige valt sin fattigdom?

Vi tror att de flesta är överens om att amerikansk BNP per capita är väsentligt högre än svensk BNP per capita. Vi tror nog också att de flesta, kanske något färre, accepterar faktumet att detta får genomslag i vår vardagliga ekonomi, som hushållens inkomster till exempel. Trots jämförelseproblemen är

30. Janos Kornai har myntat uttrycket ”den mjuka budgetrestriktionen”. Kornai analyserade de forna byråkratiskt organiserade kommuniststaterna och hans analys är på många sätt relevant även för den offentliga sektorn i Sverige och andra länder. Se Kornai (1992).

skillnaderna så stora mellan amerikaners och svenskars vardagsekonomi att de är svåra att bortse ifrån. Mer kontroversiellt blir det när orsakerna till den relativt svaga ekonomiska utvecklingen i Sverige skall analyseras. Synen på höga skatters effekt på den ekonomiska utvecklingen är exempelvis fortfarande relativt kontroversiell i den ekonomiska forskningen.

En annan förklaring till det högre mätbara materiella välståndet i USA sägs ibland vara att amerikanen arbetar mer. Professor Paul Krugman har exempelvis denna syn på svensk ekonomi. Den dåliga utvecklingen i Sverige har inte så mycket att göra med ”bad economics” som med våra egna val att arbeta mindre. Med denna syn blir det lägre materiella välståndet i Sverige resultatet av ett eget val att ta ut mer fritid, vilket skulle ge svenskarna minst lika hög välfärd som amerikanerna. Ligger det något i denna argumentation? För att så skall vara fallet krävs:

- att svenskar arbetar faktisk mindre än amerikaner och har mer fritid,
- att detta är resultatet av medvetna val och inte av bristande incitament att arbeta.

Låt oss kort granska dessa förutsättningar.

Det är sant att svenskar arbetar mindre än amerikaner på den reguljära arbetsmarknaden. Nedanstående tabell visar den så kallade AU-kvoten i ett antal OECD-länder. AU-kvoten relaterar det faktiska antalet arbetade timmar i ekonomin till antalet timmar som skulle arbetas om alla individer i vuxen ålder (16–64 år) arbetade heltid, undantaget fem veckors semester. En kvot på ett innebär att alla arbetar heltid – vilket förstås är orealistiskt och inte önskvärt. En kvot nära noll innebär att i princip ingen arbetar alls.³¹

31. Se Gidehag & Öhman (2002) för dessa beräkningar.

Tabell 5:2 AU-kvoten år 2000 för ett antal OECD-länder.

	AU-kvot
Island	0,87
USA	0,74
Nya Zeeland	0,70
Australien	0,70
Kanada	0,70
Japan	0,68
Storbritannien	0,67
Schweiz	0,67
Sverige	0,66
Finland	0,63
Danmark	0,62
Irland	0,59
Grekland	0,58
Norge	0,58
Spanien	0,57
Nederländerna	0,55
Tyskland	0,53
Frankrike	0,53
Belgien	0,51
Italien	0,48

Om man mäter på detta sätt utnyttjar således USA 74 procent av den totala arbetspotentialen jämfört med Sveriges 66 procent. Den genomsnittlige amerikanen arbetar således mer på den reguljära marknaden.

Som bekant är det inte så att all frånvaro från arbetet innebär fritid.³² Till det betalda och registrerade arbetet tillkommer obetalt hemarbete. Omfattningen av detta är givetvis betydligt svårare att mäta. Dock görs försök att göra detta med omfattande intervju- och enkätundersökningar. För Sveriges del visar en sådan studie att arbetet i den totala informella sektorn, som består av både svartarbete och hemarbete, är större än arbetet på marknaden. Totalt redovisas att antalet arbetade timmar inom marknadssektorn uppgick till 5,9 miljarder timmar. Antalet arbetade timmar inom den informella sektorn uppgick till cirka 7,7 miljarder timmar.³³ Av de arbetade timmarna inom

32. Se Gidehag & Öhman (2002) för vidare referenser.

33. SOU 1997:17.

den informella sektorn utgjordes drygt 90 procent av timmarna av obetalt egenarbete, medan resterande del, knappt 0,7 miljarder timmar, utgörs av svart arbete. Andra studier visar på en betydligt större svart sektor i Sverige.³⁴

Sett i ljuset av detta framstår alltså svenskars omfattande fritid som en chimär. Ovan refererade tidsanvändningsstudier tyder på att svenskar arbetar mer i den informella sektorn än på arbetsmarknaden.

Frågan är vad detta betyder för jämförelser av välståndet mellan länder. Å ena sidan arbetar svenskar betydligt mer än den officiella statistiken visar – vilket tyder på att tanken att svenskar har valt lägre materiellt välstånd och mer fritid är helt felaktig. Omfattningen på såväl det obetalda hemarbetet som svartarbetet är större i Sverige än i exempelvis USA. Å andra sidan innebär detta förstås att Sverige har ett stort dolt välstånd som inte fångas upp i den officiella BNP-statistiken. Givet att svenskar arbetar mer hemma och har större svartsektor än exempelvis USA innebär detta att den officiella BNP-statistiken i större utsträckning underskattar det faktiska välståndet i Sverige. Emellertid är det ytterst rimligt att anta att produktiviteten är väsentligt lägre i den informella sektorn, varför det amerikanska totala välståndet ändå är väsentligt högre. Detta stöds också av andra indikatorer på välstånd än inkomst som redovisas i denna bok.

Är då svenskars relativt få antal timmar i marknadssektorn resultatet av egna val och inte av incitament? Vi har väldigt svårt att se detta. Dels är det ju inte så att frånvaron från arbetet innebär avkopplande fritid – utan ett omfattande arbete i hemmet. Dels är skattekilarna mycket höga i Sverige och dels är avkastningen på arbete låg. Det är faktiskt något av en hörnsten inom nationalekonomisk teori att incitament verkligen har betydelse – hela mikro-teorin är uppbyggd kring detta antagande. Varför skulle detta inte gälla för valet av arbetsinsats i Sverige?

Sammantaget menar vi att det faktum att marknadsarbetet är mindre omfattande i Sverige än i USA mycket mer har att göra med en dåligt fungerande ekonomi än med egna val. Den genomsnittliga amerikanen stannar något längre på jobbet, men köper i mycket större utsträckning än svensken avlas-

34. Det är inte helt lätt att mäta den svarta sektorns omfattning och det är inte heller lätt att jämföra sektorn storlek i olika länder. Schneider & Enste (1999) har gjort ett sådant försök och av deras analys framgår att den svarta ekonomin är omfattande i Sverige och att den är större än i de flesta andra industrialiserade länder. På grund av svårigheten att bedöma den svarta sektorns storlek bör dock Schneiders analys tolkas med stor försiktighet.

tande tjänster. Som en följd att högre effektivitet i produktioner medför detta både mer fritid och högre välstånd.

Slutligen kan det vara värt att nämna en invändning som ibland framförs när fattigdom i Sverige och USA studeras. Inkomströrligheten sägs ibland vara större i Sverige än i USA. Det normala sättet att mäta är då hur länge ett hushåll ligger under en viss relativt gräns för fattigdom – ofta halva medianinkomsten. Sådana studier tar inte hänsyn till att halva medianinkomsten är väsentligt högre i USA än i Sverige. Mätt på detta sätt blir de fattiga i USA inte alls fattiga i Sverige. Men framför allt tar sådana studier inte hänsyn till att inkomstskillnaderna är mycket mindre i Sverige som en följd av en mycket sammanpressad lönestruktur, höga och progressiva skatter och omfattande bidragssystem. De betydligt mindre skillnaderna mellan hushåll i Sverige innebär också att den relativa inkomströrligheten blir större, eftersom även ett litet inkomstlyft medför att många hushåll passeras i inkomsthierarkin. Flera studier som studerar förmögenhetsrörlighet har börjat uppmärksamma detta problem och försöker korrigera för detta.³⁵ Tyvärr har detta inte ännu slagit igenom i debatten om inkomströrlighet. Vi menar att fokus i stället bör riktas mot den absoluta rörligheten – sannolikheten att göra ett inkomstlyft mätt i procent eller ett fast kronantal. Det torde för de flesta vara viktigare att kunna göra ett inkomstlyft för att förverkliga drömmen om exempelvis en ny bil än att göra ett inkomstlyft för att komma från plats 3 785 679 till plats 3 345 899 i inkomsthierarkin för hushåll.

Vad händer om svensk ekonomi fortsätter att tappa i förhållande till omvärlden?

Alternativet till en kraftfull tillväxtpolitik är en politik som innebär att vi fortsätter att matas med siffror om vem som vinner och vem som förlorar några hundralappar på den senaste vårpropositionen. En utveckling av detta slag ser vi som problematisk.

Alla svenskar – hög- såväl som låginkomsttagare, gammal som ung, barnfamiljer och ensamstående – måste börja fråga sig vilket pris de är beredda att betala för den ekonomiska politik som, med vissa modifieringar, har förts de senaste 30 åren. Den politik som alltid sägs gynna just dem, men som har bi-

35. Se Klevmarken (2001) för ett exempel på detta.

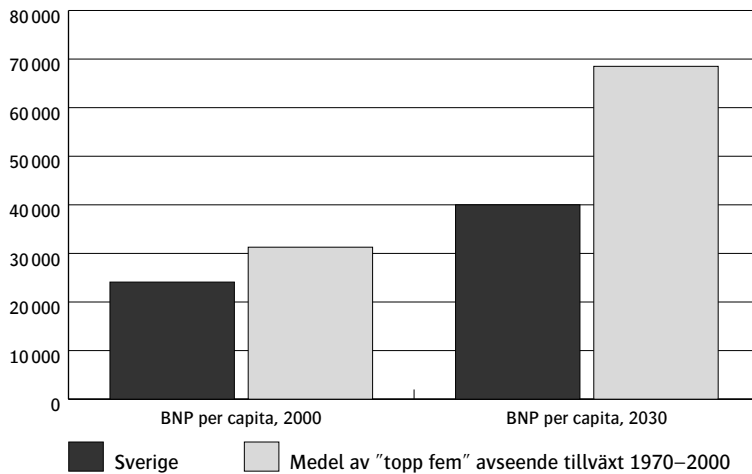
dragit till att nivån på välståndet stadigt urholkas i jämförelse med andra länder. De borde fråga sig hur ett samhälle skapas som sätter deras inkomstnivå i centrum och som bejakar en långsiktigt god ekonomisk utveckling.

Om de inte ställer dessa frågor, och börjar ställa krav på reformer som bidrar till en god långsiktig ekonomisk utveckling, finns det risk för att många av de mål som de flesta politiker och medborgare tycker är rimliga inte kommer att uppnås. En långsiktigt dålig ekonomisk utveckling kommer sakta men säkert att ge upphov till försämrade möjligheter att nå målen, och kommer att fortsätta urholka vårt välstånd.

Små skillnader i ekonomisk tillväxt ger stora skillnader i framtida välstånd

För att illustrera vad som händer kan man räkna på vad lägre ekonomisk tillväxt kan komma att innebära de närmaste trettio åren. Diagram 5:2 illustrerar vad olika årliga tillväxttakter innebär för utvecklingen av BNP per capita på lång sikt. I beräkningarna har vi antagit att svensk ekonomi fortsätter att växa som den gjort de senaste 30 åren. Vi har även lagt in genomsnittlig BNP per capita för de fem rikaste länderna år 2000, samt deras förväntade tillväxt om de fortsätter att växa i samma takt som de senaste 30 åren. Som framgår av diagrammet ger olika tillväxttakter upphov till mycket stora skillnader över tiden. Skillnaden mellan Sverige och de fem rikaste länderna kommer att öka från 8 300 dollar till drygt 30 000 dollar, eller ca 270 000 kronor med dagens växelkurs. Per år och per invånare. Detta tål att upprepas. 270 000 kronor per år och invånare.

Diagram 5:2. Utveckling av real BNP per capita givet olika årlig tillväxttakt.

Låg tillväxt kommer att påverka välfärden negativt

Vad kan lägre ekonomisk tillväxt komma att innebära? Låt oss ta några exempel:

Vård. Över tiden har sjukvården blivit allt mer tekniskt avancerad, vilket bidragit till bättre och mer effektiv vård. Problemet med den tekniska utvecklingen inom vården är att den medicinska och tekniska utvecklingen är mycket kostsam. Redan i dag är det endast i rika länder som den mest avancerade vården kan erbjudas det stora flertalet patienter. Om svensk ekonomi inte har en ekonomisk utveckling som är i paritet med andra länder, kommer Sverige att ha sämre möjligheter att köpa in bästa möjliga sjukvårdsutrustning eller avsätta andra resurser som krävs för bästa möjliga vård. Lägre ekonomisk tillväxt innebär att inkomsterna inte kommer att utvecklas i samma takt som i omvärlden, och medför därmed också sämre utveckling av de totala skatteintäkterna. Som en konsekvens måste det offentliga antingen låta kostnaderna för sjukvården ta en allt större andel av de offentliga utgifterna (och därmed tränga ut andra verksamheter) eller sänka kvaliteten inom sjukvården.³⁶

Skola. Även inom skolans värld kommer en sämre ekonomisk utveckling att ge sig till känna. Rika länder med god ekonomisk utveckling kommer t ex att

36 Se Lundin (2002).

kunna erbjuda eleverna det senaste inom datateknik. De kommer även att kunna köpa in modern och aktuell litteratur. Ju bättre ekonomisk utveckling desto mer resurser kommer det att finnas för lärarnas fortbildning.

Möjligheten för studerande att under kortare eller längre perioder besöka toppskolor utomlands är också beroende av en god ekonomisk utveckling. Redan i dag räcker svenska stipendier många gånger inte för att täcka studenternas kostnader för studier vid kända universitet i USA.

Även för forskningen kommer en sämre ekonomisk utveckling att vara negativ. Forskning är dyrt och den tekniskt mest avancerade forskningen kräver mycket stora resurser. Resurser som endast rika länder kan ställa till förfogande. Sämre ekonomisk utveckling kan också leda till att de bästa forskarna söker sig till länder där lönerna, som en konsekvens av god ekonomisk utveckling, är betydligt mer tilltalande.

Konsumtion. God ekonomisk utveckling, med tillhörande positiv inkomstutveckling, skapar också bättre förutsättningar för privat konsumtion. Med växande inkomster kan konsumenterna köpa mer och bättre mat, resa mer och till mer avlägsna resmål, skaffa sig bättre boende etc.

För att illustrera den kraft som finns i en god ekonomisk tillväxt kan man jämföra den förväntade detaljhandelskonsumtionen under två tillväxtscenarier. Detaljhandelskonsumtionen per capita är i dag cirka 40 000 kronor, och om den växer med i genomsnitt 2,5 procent per år kommer den att vara cirka 84 000 kronor om 30 år, medan den blir 20 000 kronor lägre om den genomsnittliga tillväxten bara är 1,5 procent. För hushållen innebär det mycket stora skillnader i välstånd.

Pensionerna. God ekonomisk utveckling handlar inte bara om att det kan bli betydligt bättre för alla jämfört med en sämre ekonomisk utveckling, det handlar i vissa fall också om något som måste uppnås för att lösa faktiska problem som kommer allt närmare. Det kanske mest uppenbara exemplet är att det svenska pensionssystemet, som en konsekvens av det växande antalet äldre, inte kan erbjuda rimliga pensioner under de kommande decennierna om inte tillväxten tar fart. För att finansiera pensionerna för de stora grupper som går i pension de kommande åren krävs en mycket god ekonomisk utveckling. Om detta inte sker måste man öka skatterna från en redan hög nivå. Alternativen är att sänka pensionerna eller förskjuta pensionsåldern med några år. Alternativ som få av dagens 55–60-åringar skulle uppfatta som positiva.

Det är hög tid för en långsiktig tillväxtpolitik som ger människor och företag större ekonomisk frihet

Ekonomisk tillväxt är skillnaden mellan hög och låg levnadsstandard. Att så är fallet är närmast självklart, men ändå saknas ofta denna insikt bland ledande beslutsfattare och väljare. Kortsiktiga lösningar på problem som uppkommer väljs alltför ofta, medan beslut och åtgärder som leder till en långsiktigt god ekonomisk utveckling får stå tillbaka.

Utifrån vår tidigare analys av problemen i den svenska ekonomin kan man beskriva detta som brist på ekonomisk frihet. Arbetares och företagens möjligheter och incitament att arbeta extra, att starta och driva företag begränsas av skattesystemet. Detta, i kombination med att stora delar av den svenska ekonomin inte är utsatt för konkurrens, bidrar till sämre ekonomisk utveckling än önskvärt.

Från andra halvan av 1800-talet och under de följande 100 åren var Sverige en av de snabbast växande ekonomierna i världen. Under denna period hade Sverige en förhållandevis liberal ekonomi, med betydligt lägre skattetryck och en offentlig sektor som koncentrerade sig på verksamheter som den var väl lämpad för. Under denna tid fanns goda möjligheter för både arbetare och företagare att genom hårt arbete, kreativitet och entreprenöranda förbättra sin ekonomiska situation. Insatser som bidrog till en mycket god ekonomisk utveckling i Sverige. Men de senaste decennierna har stigande skatter och en expanderande offentlig sektor gjort det mindre lönsamt att arbeta extra, mindre lönsamt att studera, svårare att starta och mindre lönsamt att driva företag, och som en konsekvens har Sverige halkat efter andra länder.³⁷

Edward Gibbon beskriver i sin klassiska bok *Romerska rikets nedgång och fall* hur romarriket under några sekel växte, för att en lång period därefter sakta men säkert falla tillbaka. Vi hoppas att framtidens ekonomhistoriker inte ska behöva skriva boken om ”Sveriges uppgång och fall”, utan att tillväxtfrågorna redan i dag kommer högst upp på dagordningen, att väljarna röstar på politiker som vågar driva de långsiktiga tillväxtfrågorna och att det finns politiskt mod att genomföra alla de reformer som krävs för att föra in Sverige på en högre tillväxtbana och därmed till en ljusare framtid. Sverige kan åter bli framtidslandet.

37. Se Myhrman (1994) för en mer utförlig diskussion om svensk ekonomis tillbakagång.

Referenser och statistikällor

Andersson, D, Kainelainen, A & Reinbrand, J (2002), *Lyfter floden alla båtar? : en rapport från LO-ekonomerna om inkomstfördelningen i Sverige*. Stockholm: Landsorganisationen.

Bergström, F & Gidehag, R (2000), *Utjämningspolitiken och dess effekter på inkomstutjämnningen och inkomströrligheten*. Stockholm: Handelns utredningsinstitut/Svenskt näringsliv.

– (2001), *Den orättvisa ”rättvisepolitiken” : en idéskrift om utjämningspolitik*. Stockholm: Timbro/CVV.

– (2003), ”Jämlikheten skapar en utarmad medelklass”. *Axess* nr 3.

Consumer expenditure survey (2001). Washington, DC: U S Department of Labor, Bureau of Labor Statistics.

Dillard, D (1977), *Västeuropas och Förenta Staternas ekonomiska historia*. Lund: Liber-Läromedel.

Fakta för skattebetalare (2001). Stockholm: Skattebetalarnas förening.

Fölster, S & Henrekson, M (2001), ”Growth effects of government expenditure and taxation in rich countries”. *European Economic Review*, vol 45 nr 8.

Gibbon, E (1999), *Romerska rikets nedgång och fall*. Ny utgåva. Stockholm: Forum.

Gidehag, R & Olsson, H (2003, kommande studie), *Välståndets fördelning*. Stockholm: Handelns utredningsinstitut.

Gidehag, R & Öhman, H (2002), *Använd kraften*. Stockholm: Näringslivets fond/Reforminstitutet.

Handeln i Sverige (2001). Stockholm: Handelns utredningsinstitut.

Henrekson, M (1998a), "Högre sysselsättning genom en utvidgad marknadssektor". *Ekonomisk Debatt*, vol 26, nr 7, sid 515–526.

– (1998b), "En ond cirkel för tjänstesektorn". *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, vol 4, nr 2, sid 137–151.

– (1998c), "Från en ond cirkel för tjänstesektorn till en utvidgad marknadssektor". *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, vol 4, nr 4, sid 305–321.

Johansson, S (2002), "Fel om fattigdom". *Ordfront magasin*, nr 11.

Klevmarken, N A (2001), *On the wealth dynamics of Swedish families 1994–1998*. Uppsala: Universitetet, Nationalekonomiska institutionen (Working paper 2001:17).

Kornai, J (1992), *The socialist system : the political economy of communism*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Krugman, P (2002), "For richer". *New York Times Magazine*, 20 oktober.

Lundin, D (2002), "Klarar vi sjukvården?" *Ekonomisk Debatt*, nr 4.

Molander, P (1999), *En effektivare välfärdspolitik*. Stockholm: SNS förlag.

Myhrman, J (1994), *Hur Sverige blev rikt*. Stockholm: SNS förlag.

Okonofua, H (2002), "Svenskarnas köpkraft bland EU:s sämsta". *Fri köpenskap*, nr 33, 16 augusti.

Schneider, F (2000), *Illegal activities but still value added ones (?): size, causes, and measurement of the shadow economies all over the world*. München: Center for Economic Studies (CESifo working paper 305).

– & Enste, D (1999), *Shadow economies around the world : size, causes, and consequences*. München: Center for Economic Studies (CESifo working paper 196).

Tjänstebeskattningsutredningen. *Skatter, tjänster och sysselsättning*. Stockholm: Fritzes (SOU 1997:19).

Statistiska källor

American College of Nurse Practitioners, Washington, DC,
<www.nurse.org/acnp/>.

Bureau of Economic Analysis, www.bea.gov

Uppgifter om BNP per amerikansk delstat kommer från
<www.bea.doc.gov/bea/regional/data.htm>.

Bureau of Labor Statistics, <www.bls.gov>

Lönedata för amerikanska delstater är hämtade från
<www.bls.gov/oes/2001/oes_dl.htm>.

Eurostat, <www.europa.eu.int/comm/eurostat/>

Information om disponibel inkomst för olika regioner i Europa kommer från Eurostat.

FedStats, official statistical information from the Federal Government,
sökbar på delstatsnivå <www.fedstats.gov>

Data gällande *Minnesota* <www.fedstats.gov/qf/states/27000.html>.

Handelns utredningsinstitut, HUI, <www.hui.se>

Information om detaljhandelsförsäljning per län kommer från HUI-publikationen
Handeln i Sverige, 2002, som kan beställas från HUI.

Minnesota WorkForce Center, St Paul, MN,
<www.mnworkforcecenter.org>

National Retail Federation, NRF, <www.nrf.com>

Uppgifter om den amerikanska detaljhandelsförsäljningen kommer från publikationen
Retail industry indicators – August 2001, som kan beställas från NRF.

NRF är en amerikansk branschorganisation för detaljhandelsföretag.

Länk till rapporten, se <www.nrf.com/bookstore/bookstore.asp?id=11046>.

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development, <www.oecd.org>

Förmögenhetsdata (tabell 3:5) är hämtade från *OECD Economic Outlook*, 2001:1.0

Viss information om BNP, privat konsumtion, skattetryck och offentliga utgifter
kommer också ifrån OECD.

Köpkraftstal som har använts för att köpkraftsjustera kommer också ifrån OECD.

Plunkett's retail industry almanac (2003). Houston, TX: Plunkett Research, Ltd.

Statistiska Centralbyrån, SCB, <www.scb.se>

BNP-data för olika länder och för regioner i Europa kommer i det flesta fall ifrån
SCB. I något fall har vi hämtat data direkt från OECD (tabell 4:1).

Nationalräkenskapsdata för Sverige är hämtade från SCB.

Vi har även låtit SCB ta fram information rörande inkomster och inkomstfördelning.

I vissa fall har det handlat om specialbearbetningar av data som SCB har gjort åt oss.

US Census Bureau, <www.census.gov>

Information om hushållsinkomster har hämtats från rapporten *Money income in
the United States: 2000*, (Current Population Reports, P60-213). Washington, DC:

U S Government Printing Office, se
<www.census.gov/Press-Release/www/2001/p60-213.pdf>.

Information om andelen hushåll med inkomster under 25 000 USD (diagram 4:5) kommer från *U S Census Quick Facts*. För t ex Alabama har informationen hämtats från <quickfacts.census.gov/qfd/states/01000.html>, klicka vidare på "Browse more data sets for Alabama", <quickfacts.census.gov/qfd/states/01000lk.html>, klicka därefter på "Economic characteristics". Motsvarande kan göras för samtliga delstater.

U S Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis,
<www.bea.doc.gov/>

Uppgifter gällande Minnesota hämtade från Regional Economic Accounts,
<www.bea.doc.gov/bea/regional/data.htm>.